

CRÓNICA DA REAL ACADEMIA GALEGA

1. NOVO PRESIDENTE DA REAL ACADEMIA GALEGA

O cargo de Presidente da Real Academia Galega, baleiro trala dimisión de D. Domingo García-Sabell o 19 de xullo de 1997, é ocupado por D. Francisco Fernández del Riego o 29 de novembro de 1997.

BIOGRAFÍA DE D. FRANCISCO FERNÁNDEZ DEL RIEGO

Naceu en Vilanova de Lourenzá (Lugo) en xaneiro de 1913. Fixo os primeiros estudos na súa vila natal e en Monforte de Lemos; en 1930 iniciou os estudos de Dereito na Universidade de Madrid que rematou na Universidade de Santiago xunto cos de Filosofía. Na época compostelá pertenceu á FUE e dirixiu a revista *Universitarios*. Ó obter a licenciatura en Dereito incorporouse á docencia universitaria como profesor auxiliar de Dereito Civil.

Durante os seus anos composteláns —é dicir, do 31 ó 36— a vocación literaria do mozo del Riego, fortemente influída polos seus ideais políticos, tomou forma predominantemente xornalística. Os artigos que baixo o enunciado xenérico de *Verbas de mocidade* publicaba frecuentemente en *El Pueblo Gallego*, en *A Nosa Terra* e en *Heraldo de Galicia* eran unha das manifestacións máis vibrantes do pensamento galeguista d'aqueles anos. Colaborou tamén nas revistas *Nós* e *Alento* e dirixiu temporalmente os semanarios *A Nosa Terra* e *Ser*.

A súa actividade política en Galicia tivo unha primeira manifestación espontánea o 25 de xullo de 1931 mediante a publicación en Vilanova de Lourenzá dun manifesto galeguista asinado por el e por outro mozo. Ó fundarse o Partido Galeguista incorporouse ó mesmo, afiliándose ó Grupo de Santiago. Cando se constituíu a Federación de Mocidades Galeguistas, del Riego foi o primeiro Secretario Xeral, pasando a continuación ó Partido para tomar parte moi activa no labor de propaganda.

Revelouse moi moi pronto como gran orador, converténdose nunha das personalidades máis activas da propaganda oral galeguista, como a través dos seus artigos xornalísticos o era igualmente da propaganda escrita.

A Guerra Civil trincou todas estas actividades. A súa destrución como profesor universitario, xunto coa prohibición de residir en Santiago, puxeron fin á súa etapa compostelá.

En 1939 fixou a súa residencia en Vigo. Exerceu a docencia privada, aínda que pesaba sobre el a prohibición de ensinar. Uns anos máis tarde comezou a escribir nos xornais co alcu-me de Salvador de Lorenzana.

En 1943 inicia contactos con algúns dos galeguistas superviventes para considerala posibilidade de reorganiza-lo Partido Galeguista na clandestinidade. Cando esta reorganización se leva a cabo, Fernández del Riego pasa a ser un dos principais responsables da política clandestina do galeguismo.

Enmudecida a vida cultural en Galicia, polos ano 40 cobrou presenza en América. Os exiliados galeguistas, con maior ou menor apoio dos núcleos da emigración, tomaron diversas iniciativas en varios países para facer presente a personalidade cultural e política de Galicia. Entre elas, destacaron as levadas a cabo en Bos Aires, onde Castela protagonizou o liderado político do galeguismo exiliado. Pero esta actividade non sería posible sen unha colaboración eficaz desde a Galicia amordazada. Del Riego loitaba ó mesmo tempo desde a clandestinidade interior e desde a fronte cultural do exilio.

No ano 50 foi un dos fundadores da editorial Galaxia, da que foi elixido Secretario do Consello de Administración. Pero ademais da función de xerencia tamén contribuíu culturalmente ó labor galaxiano, non só coa súa propia obra senón estimulando á doutros. E animou, así mesmo, a moitos outros escritores ó cultivo das nosas letras.

Elixido Numerario da Real Academia Galega, en novembro de 1960 fixo o seu ingreso na mesma co discurso titulado *Un país e unha cultura. A idea de Galicia nos nosos escritores*.

Desde que en maio de 1964 se inaugurou a Fundación Penzol, del Riego tivo ó seu coidado o funcionamento da Biblioteca, dirixindo diariamente a actividade deste importante centro cultural.

É codirector da revista *Grial*, membro do Padroado do *Museo Carlos Maside de Arte Galego* e do Padroado da *Casa Museo Ramón Otero Pedrayo*.

A súa obra de escritor, case toda consagrada a Galicia, é abundante e variada. As súas colaboracións xornalísticas apareceron en *El Pueblo Gallego*, *A Nosa Terra*, *Heraldo de Galicia*, *La Noche*, *Faro de Vigo* e nas revista *Nós*, *Alento*, *Galicia* de Bos Aires, *Vida Gallega*, *Galicia Emigrante* e en moitas outras publicadas nas colonias galegas de diversos países. Tamén hai que subliña-lo seu labor ó longo de moitos anos a través de revistas especializadas *Industrias Pesqueras* e *Industrias Conserveras*. Empregou varios alcumes: Salvador de Lorenzana, Cosme Barreiros, Adrián Solovio, Adrián Soutelo. Os seus libros publicados son:

- 1949. *Cos ollos do noso espírito: (ensaios breves)*.- Buenos Aires: Alborada
- 1950. *Danzas populares gallegas*.- Buenos Aires: Galicia
- 1951. *Manual de historia de la literatura gallega*.- Vigo: Galaxia
- 1954. *Galicia no espello*.- Buenos Aires: Galicia
- 1974. *Letras do noso tempo*.- Vigo: Galaxia
- 1978. *Antolín Faraldo, un precursor*.- A Coruña: Banco del Noroeste
- 1983. *Ánxel Casal e o libro galego*.- Sada: Edicións do Castro
- 1983. *Pensamento galeguista do século XIX*.- Vigo: Galaxia
- 1983. *Pensamento galeguista do século XX*.- Vigo: Galaxia
- 1984. *Escritores de Portugal e do Brasil*.- Sada: Edicións do Castro
- 1984. *As peregrinacións xacobeas*.- Vigo: Galaxia
- 1988. *O señor da casa grande de Cima de Vila*.- Trasalba: Fundación Otero Pedrayo
- 1990. *Diccionario de escritores en lingua galega*.- Sada: Edicións do Castro
- 1990. *O río do tempo: unha historia vivida*.- Sada: Edicións do Castro
- 1991. *Álvaro Cunheiro e o seu mundo*.- Vigo: Ir Indo
- 1991. *Álvaro Cunheiro: 1911-1981 unha fotobiografía*.- Vigo: Edicións Xerais de Galicia
- 1992. *Blanco Amor, emigrante e autodidacta*.- Vigo: Ir Indo
- 1992. *El camino de Santiago*.- Vigo: Enor

- 1992. *O cego de Pumardeón*.- Vigo: Ir Indo
- 1994. *Luis Seoane desde a memoria*.- Sada: Edicións do Castro
- 1994. *Galicia*.- Vigo: Edicións Xerais de Galicia
- 1996. *A xeración Galaxia*.- Vigo: Galaxia
- 1998. *Antolín Faraldo, o gran soñador*.- Vigo: Edicións Xerais de Galicia
- 1998. *A pesca galega de mar a mar*.- Sada: Edicións do Castro

MEDALLAS E DISTINCIÓNS:

- 1948. Premio de ensaio do Centro Gallego de Buenos Aires – Centro Gallego de Bos Aires
- 1960. Premio Manuel Casás / I Certame Literario Baixo Miño
- 1979. Premio “Pedrón de Ouro” – Patronato do “Pedrón de Ouro”
- 1982. Premio “Vitalicio da Fundación Barrié” – Fundación “Pedro Barrié de la Maza”
- 1985. Medalla Castelao – Xunta de Galicia
- 1988. Medalla de ouro da cidade. Concello de Vigo
- 1988. Premio “Trasalba” – Fundación “Otero Pedrayo”
- 1989. Lugués do ano
- 1992. Premio de Creación Cultural da Xunta de Galicia
- 1992. “Doutor Honoris Causa” da Universidade de Vigo – Universidade de Vigo
- 1992. Premio “Immande do Libro: Premio de autor” – Federación de Libreiros de Galicia
- 1993. Creación do “Certame Galego de Literatura para autores novos Francisco Fernández del Riego” – Xunta de Galicia
- 1993. Galego Egrexio – Fundación “Premios da Crítica”
- 1994. Premio “Fernández Latorre” de Periodismo – Periódico “La Voz de Galicia”
- 1995. Premio “Otero Pedrayo” – Deputacións Provinciais de Galicia
- 1996. “Insignia de Ouro da Universidade de Santiago de Compostela” – Universidade de Santiago de Compostela
- 1997. Premio das Artes e das Letras de Galicia – Xunta de Galicia
- 1998. Premio “Celanova, a casa dos poetas”
- Placa e rúa en Vilanova de Lourenzá
- Premio das Empresas galegas

MEMBRO DAS SEGUINTES INSTITUCIÓNS:

- Seminario de Estudos Galegos
- ANABAD – GALICIA (Expresidente e socio)
- Instituto Galego de Información (Presidente)
- Asociación Internacional de Críticos Literarios
- Asociación de Escritores Galegos (Membro de Honor)
- Patronato Carlos Maside
- Patronato do Museo do Pobo Galego
- Patronato da Fundación Penzol – Director da Biblioteca
- Patronato do Auditorio de Galicia
- Patronato Rosalía de Castro
- Patronato Vicente Risco (Presidente de Honor)
- Patronato da Fundación Luis Seoane (1997)
- Socio de Honor da Fundación Álvaro Cunqueiro
- Presidente de Honor da Fundación “Peña Novo”
- Presidente da Real Academia Galega
- Presidente honorífico da Agrupación Cultural Galicia Rutas Mágicas (1998)

- Presidente da Fundación “Otero Pedrayo” (1998)
- Ex - membro do Consello da Cultura Galega e do Consello de Bibliotecas da Xunta de Galicia

2. NOVA DIRECTIVA DA REAL ACADEMIA GALEGA

- Excmo. Sr. D. Francisco Fernández del Riego (Presidente).
- Excmo. Sr. D. Constantino García (Secretario).
- Excma. Sra. Da. Luz Pozo Garza (Vicesecretaria).
- Excmo. Sr. D. Antonio Gil Merino (Arquiveiro-Bibliotecario).
- Excmo. Sr. D. Xosé Ramón Barreiro Fernández (Tesoreiro).

3. RELACIÓN DOS ACTUAIS ACADÉMICOS NUMERARIOS

1. DOMINGO GARCÍA-SABELL RIVAS. Ingreso: 20 de xuño de 1959
2. FRANCISCO FERNÁNDEZ DEL RIEGO. Ingreso: 26 de novembro de 1960
3. ANTONIO MEIJIDE PARDO. Ingreso: 25 de maio de 1963
4. MARINO DÓNEGA ROZAS. Ingreso: 3 de novembro de 1973
5. ANTONIO GIL MERINO. Ingreso: 13 de decembro de 1975
6. CARLOS CASARES MOURIÑO. Ingreso: 27 de maio de 1978.
7. JULIO FRANCISCO OGANDO VÁZQUEZ. Ingreso: 18 de abril de 1980
8. MIGUEL ANXO ARAÚXO IGLESIAS. Ingreso: 27 de maio de 1980
9. ANDRÉS TORRES QUEIRUGA. Ingreso: 20 de xuño de 1980
10. CONSTANTINO GARCÍA GONZÁLEZ. Ingreso: 12 de marzo de 1982
11. FRANCISCO JAVIER RÍO BARJA. Ingreso: 25 de xuño de 1983
12. OLGA GALLEGO DOMÍNGUEZ. Ingreso: 15 de novembro de 1986
13. MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ. Ingreso: 7 de febreiro de 1992
14. SALVADOR GARCÍA-BODAÑO ZUNZUNEGUI . Ingreso: 25 de nov. de 1992
15. XESÚS ALONSO MONTERO. Ingreso: 30 de outubro de 1993
16. XESÚS FERRO RUIBAL. Ingreso: 4 de maio de 1996
17. LUZ POZO GARZA. Ingreso 29 de novembro de 1996
18. XOSÉ RAMÓN BARREIRO FERNÁNDEZ. Ingreso: 14 de febreiro de 1997
19. XOSÉ LUIS FRANCO GRANDE. Ingreso: 3 de xullo de 1998
20. ANTÓN SANTAMARINA FERNÁNDEZ. Ingreso: 24 de outubro de 1998
21. XAIME ILLA COUTO. Ingreso: 29 de xaneiro de 1999
22. RAMÓN LORENZO VÁZQUEZ. Ingreso: 7 de maio de 1999
23. ANDRÉS FERNÁNDEZ ALBALAT Y LOIS. Ingreso: 28 de maio de 1999
24. FRANCISCO FERNÁNDEZ REI. Ingreso: 25 de novembro de 1999

ACTUAL ACADÉMICO ELECTO

- Sr. D. Xosé Luís Méndez Ferrín.

4. REFORMA E APROBACIÓN DOS NOVOS ESTATUTOS DA REAL ACADEMIA GALEGA

Os primeiros Estatutos da Real Academia Galega databan do 1906, ano da fundación da Real Academia Galega. Este texto necesitaba unha remodelación que o actualizase, non só polo desfasamento lóxico que orixina o transcorrer dos anos senón tamén porque o papel da institución cara á sociedade galega cambiou nos últimos anos.

Este cambio vén dado, sobre todo, polo Estatuto de Autonomía e a posterior aprobación da Lei de Normalización Lingüística do ano 1981, que lle confire á Real Academia Galega o criterio de autoridade legal en cuestións relativas á lingua galega.

En función do antedito, no ano 1987, elaborouse un proxecto de renovación dos Estatutos que foi aprobado pola Corporación pero non chegou a ser sancionado oficialmente.

Por último, en xaneiro de 1999 a Corporación acordou a redacción do novo texto estatutario. Estes novos Estatutos foron aprobados pola Corporación en sesión extraordinaria o 3 de xuño de 1999, polo Consello de Ministros o 25 de febreiro de 2000 e ratificados oficialmente ó saíren publicados no BOE de 4 de marzo de 2000.

5. SECCIÓN NECROLÓXICA

ÁLVARO CUNQUEIRO MORA

Facemos memoria do vello amigo no Mondoñedo onde naceu o ano 1911, e onde foi soterrado, despois do seu pasamento en Vigo no ano 1981. Evocámolo na cidade natal que tanto amou. Asociámolo coas feiras das San Lucas, que moito gustaba de lembrar. O outono que o barroco da capela dos Remedios descubría, tiña unha ollada campesina. Chegaban daquela a Mondoñedo moreas de xentes da montaña, da bocarribeira, do Valadouro, das claras mariñas luguesas. Baixaban das terras montańesas as greas de poldros bravos. Cunqueiro escoitaba os rinchos dos cabalos que chegaban ó feiral, mentres deambulaba polas estreitas rúas.

Pero o gran extravertido falangeiro, compraciase tamén na soidade. El ben o dixo: Mondoñedo é o silencio e a melancolía. Alí podíase quedar un a ver medra-lo silencio, un produto da cultura. Unha das delicias mindonienses era, ó seu ver, a toponimia, compraciase en evoca-los belidos nomes: Argomoso, Sasdomigas, Lindín, Bretoña, Baltar, Reigosa, Estelo, Romariz, Labrada. . . o escritor fixo de Mondoñedo o pazo dos seus soños.

De primeiras fora Cunqueiro un poeta mozo de vangarda. Era o tempo dos movementos que pasaban polos meridianos de París e chegaban a España a través de Vicente Huidobro. El fíxose eco en fala galega das novas correntes, e publicou *Mar ao norte*, seguido de *Poemas do sí e o non*. Tamén ecoou na súa andaina creadora, a tradición dos vellos Cancioneiros medievais. Así fixo trobadorismo con voz contemporánea en *Cantiga nova que se chama Riveira*.

Viñeron máis tarde, tempos de maturidade: os da prosa narrativa e do teatro. Foron xurdindo *Merlín e familia*, *As crónicas do Sochantre*, *Si o vello Sinbad volvese ás illas*. Ou a singular triloxía: *Escola de menciñeiros*, *Os outros feirantes*, *Xentes de aquí e de acolá*. Tamén pezas teatrais: *O incerto señor don Hamlet*, *príncipe de Dinamarca*, *A noite vai coma un río*.

Álvaro Cunqueiro leu o seu discurso de ingreso sobre Tesouros novos e vellos na "Real Academia Galega" na cidade natal. A onde se trasladaran os membros da corporación. Sucédía nesta ó poeta Ramón Cabanillas. Tivemos a honra de lle dar resposta ó recipiendario o 12 de abril do ano 1963.

Era o novo académico un ensimesmado atento, cortés. Gustáballe camiñar cun pé suspenso no voo da imaxinación. E o outro apoiado no chan sólido de mesóns, cocinas e tabernas. Meténdonos no seu mundo, non atinamos a saber ónde remata a realidade, e ónde comeza a fantasía. Porque o escritor compraciase en modifica-lo xeográfico, en transtorna-lo histórico coa auréola da poesía. Os países dos que falaba estaban no mapamundi, pero el convertíao en países soñados. Os tempos dos que escribiu parecían mesturados, e os protagonistas pertencían a un universo alburgado.

En calquera caso, Cunqueiro sentía Galicia na súa esencia, e na súa verdade campesina. E, sobre todo, sentía a sustancia da lingua. Insufloulle así á fala natal o xenio creador, o voo de universalidade que demandaba.

Francisco Fernández del Riego

RAFAEL DIESTE

Nado en Rianxo o 29 de xaneiro de 1899, finou en Santiago de Compostela o 15 de outubro de 1981. Intelectual polifacético, cultivou o relato, o teatro, a poesía, o ensaio, a meditación filosófica, a crítica de arte, a traducción e a reflexión filolóxica. Home de Letras -de Filosofía e Letras-, ás veces fai incursións suxestivas no eido do pensamento matemático: *Nuevo tratado del paralelismo* (1956), *¿Qué es un axioma?* (1967) e *Testamento geométrico* (1975). Foi, especialmente antes de 1936, unha das plumas máis brillantes, agudas e cultas do xornalismo galego, e foino nun tempo de grandes xornalistas (Antón Villar Ponte, Roberto Blanco Torres, Valentín Paz Andrade, Manuel Lustres Rivas...). Noutros xéneros literarios, non sempre menores, deixou a pegada do seu talento e da elegancia do seu estilo: no epistolar, por exemplo (que hoxe coñecemos ben mercé á edición do seu *Epistolario* por X. L. Axeitos, 1995).

Mestre de primeiro ensino, profesión que non chegou a exercer, viviu para as Letras, para a Palabra, en ocasións con problemas económicos non pequenos, mesmo antes da Guerra Civil, anos -os da República- en que foi peza importante das Misiones Pedagógicas, instancia na que chegou a ser creador e director do seu Teatro Guiñón, para o que escribiu varias farsas. Viviu eses anos, os da II República, como “un tempo de entusiasmo”.

Na Guerra Civil, na “España leal”, puxo a súa pluma, incondicionalmente, ó servizo da causa republicana. En *Hora de España*, revista da que foi cofundador e o seu bautista, publica páxinas exemplares para aquel momento, como “Nuevo retablo de las maravillas (Mascarada en un acto)”,

rifacimento do inmortal entremés de Cervantes, e unha das primeiras recensións de *Juan de Mairena*, o singular libro en prosa de don Antonio Machado. Dirixiu, na súa segunda etapa, *Nova Galiza*, “Boletín quincenal dos escritores galegos antifeixistas”, subtitulada nos tres derradeiros números “Revista mensual do esprito e da liberdade do povo galego”.

Derrotados os republicanos, empeza o éxodo de Rafael Dieste, que vai durar máis de 22 anos (1939-1961): Francia (campo de concentración de Saint-Cyprien), Buenos Aires, Cambridge, Montreuil (México), Buenos Aires, Rianxo. O escritor transterrado escribe e publica obras tan orixinais como *Historia e invenciones de Félix Muriel* (1943), *Viaje, duelo y perdición* (1945) e *Luchas con el desconfiado* (1948; tamén *Pequeña clave ortográfica* (1956), manualiño escrito *pro pane lucrando* pero cun rigor e cunha amenidade que explican, elocuentemente, as moitas edicións aparecidas en poucos anos.

A lingua galega débelle ó mozo Rafael Dieste dous títulos fundamentais: un libro de contos, que naceron clásicos, *Dos arquivos do trasno* (1926), e unha peza de teatro, luminosa, *A fiestra valdeira* (1927). Fóra de Galicia, mesmo antes de 1936, unha gran parte do seu labor intelectual farao en castelán.

Xa na Terra, ingresa na Real Academia Galega, no ano 1970, cun suxerente discurso titulado *A vontade de estilo na fala popular*. Anos despois, recolleu nun volume, titulado *Ante a terra e o ceo* (1981), unha boa parte dos artigos en lingua galega anteriores a 1936. Nese volume non escasean

aqueles nos que Dieste, sempre sagaz e culto, se pronuncia sobre problemas idiomáticos nosos aínda hoxe non totalmente resoltos: “Esprito e fala”, “O xenio da lingua e a pasión”, “Galego popular e galego literario”... Póstuma é a colectánea *Encontros e vieiros*, once charlas -oito en galego- editadas por Arturo Casas no ano 1990.

Era Dieste un utilizador egrexio da palabra oral na conferencia para poucos e na conversa cos amigos. Aínda hoxe non se perdeu o eco de certas palabras súas proferidas no faladoiro do café Tortoni de Buenos Aires, un faladoiro, histórico, no que escoitaban, engaiolados, entre outros, Luís Seoane, Attilio Rossi, Guillermo de Torre, Arturo Cuadrado e Pedro Henríquez Ureña.

Non sería xusto, nin sequera nunha semblanza tan breve coma esta, omiti-lo nome da esposa do noso gran meditador e escritor, o nome

de Carmen Muñoz Manzano (Malpartida de Plasencia, Cáceres, 1906), inspectora de primeiro ensino e, en ocasións, autora de traballos literarios. Cando, o 30 de outubro de 1993, lin o meu discurso de ingreso na Real Academia Galega -na que ocupei a cadeira de Dieste-, remataba con estas palabras: “Non se pode entende-la vida e a obra de Rafael Dieste, aquela sensibilidade de vidro tan limitada para tantos pragmatismos, sen a presenza constante, delicada e eficaz dunha muller, dunha compañeira das características de Carmen Muñoz. Non hai -ou eu non o albisco- un caso semellante na literatura galega moderna e contemporánea. Nas Letras castelás habería que pensar, polo menos en parte, en Zenobia Camprubí, a Carmen Muñoz de Juan Ramón Jiménez”.

Xesús Alonso Montero

FRANCISCO VALES VILLAMARÍN

Naceu na cidade de Betanzos o 7 de maio do 1891. Cursou estudos de Maxisterio de primeiro ensino en Santiago de Compostela, concedéndoselle o premio extraordinario por unha memoria sobre excursións escolares. Ingresou no ensino oficial por oposición libre. Foi pensionado por R.O. de 13 de febreiro de 1922 para asistir a un curso de ampliación e perfeccionamento celebrado en Madrid no mes de marzo do devandito ano. Foi director das Colonias Escolares coruñesas, creadas polo Museo Pedagóxico Nacional. Iniciou e fundou o Museo Pedagóxico Rexional establecido na Coruña, que foi autorizado por R.O. de 8 de outubro de 1926 desempeñando na institución os cargos de secretario e bibliotecario.

Como investigador levou a cabo pescudas nos Arquivos Nacionais de Valladolid e Simancas, pensionado pola Deputación da Coruña e o Concello de Betanzos. Tamén foi designado pola Dirección Xeral de Ensino Superior e Medio vocal da Sección Provincial de Selección e Protección para o Ensino Medio. Foi director do *Anuario Brigantino*, *Revista de Historia de las Artes y Etnografía*. Foi tamén vocal da Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, e cronista oficial da cidade de Betanzos; membro do Patronato do Museo Provincial de Belas Artes, numerario da Real Academia de Belas Artes de Nuestra Señora del Rosario da Coruña; membro honorario de *The International Research Institute* dos EE.UU., membro de número do Instituto de Estudios del Sur de España e correspondente da Real Academia de la Historia, de Madrid; da Sociedade Martín Samento, Guimarães (Portugal), da Academia de Genealogía y Heráldica Mota Padilla, de

México; del Istituto Internazionale per lo *Studio e lo Sviluppo della Relazione Umane*, de Italia; de la Real Academia Hispano-Americana de Cádiz, do Centro de Historia del Estado Falcón, de Venezuela; e da Academia de San Romualdo de Ciencias, Letras y Artes de San Fernando (Cádiz). Foi condecorado coa Encomenda de Alfonso X el Sabio e distinguido coa Medalla de Prata da Cidade de Betanzos e da do Mérito no Traballo outorgada polo goberno español. Tamén foi distinguido co premio vitalicio da Fundación *Pedro Barrié de la Maza Conde de Fenosa*.

En sesión celebrada pola Real Academia Galega no Paraninfo da Universidade de Santiago o día 27 de xullo de 1941 ingresou como membro numerario desta institución, ocupando a vacante que deixara polo seu pasamento D. Alejandro Barreiro Noya, e veu ostentando a súa secretaría desde o 17 de abril de 1949 ata o día da súa morte.

Foi Vales o fundador do *Anuario Brigantino* no ano 1949 e publica nel un importante traballo sobre o sepulcro de Fernán Pérez.

Pero Vales Villamarín non só estivo atento ós estudos históricos, arqueolóxicos e pedagóxicos, senón que tamén reparou no campo da poética escribindo libros como *Estampas betanceiras*, sonetos de carácter costumista e *¡Ollo con esa pécora!*, premida coa flor natural nos Xogos Florais celebrados en Lugo no 1923.

Así pois, logo dunha longa e fecunda vida D. Francisco Vales Villamarín morre o día 26 de agosto do 1982, constituíndo o seu enterramento unha masiva manifestación de pésame.

Marino Dónega Rozas

MANUEL VÁZQUEZ SEIJAS

Debo facer un resumo da vida do académico Don Manuel Vázquez Seijas que naceu o 15 de xaneiro de 1884 e morreu o 23 de decembro de 1982. Estudou Peritaxe mercantil na Coruña e foi profesor da Escola Mercantil da mesma cidade. Como intelectual coruñés formou parte da Cova Céltica. Vén para Lugo e con varios amigos funda o Museo Provincial. A el lle debémo-lo rescate de numerosas pezas, a ampliación das salas e o traslado ó edificio que fora Convento de San Francisco. Dirixe o Boletín onde publicou moi interesantes traballos, entre os que citamos como obra singular *Fortalezas de Lugo y su Provincia*. En la Real Academia ingresou cando ingresaron 18 no día 27 de xullo do 1941. No acto está moi claro o momento como indica a acta *Dar renovado impulso a las interrumpidas tareas, hombres nuevos y savia nueva para vigorizar el cuerpo académico y proseguir con furto la obra de los insignes precursores*.

Logo desta lectura os académicos numerosos Don Angel del Castillo e Don Alejandro Barreiro pola Xunta de Goberno saíron a buscar a un salón contiguo ós académicos electos. A súa entrada no recinto foi saudada cunha gran ovación.

En los sillones al efecto dispuestos en el estrado, vacíos hasta entonces se sentaron: los señores P. Eiján, Bouza Brey, Vázquez Seijas, Baldomir, Sánchez Rivera, Carro García, Brañas, Portela Pazos, López Abente, P. Atanasio López, Vales Villamarín, Filgueira Valverde, P. Pardo, Conceiro Freijomil, Aller, Cortés y Pedret Casado. Dejó unicamente de concurrir entre los electos, por

encontrarse enfermo, el Señor López Cuevillas, de Orense.

El Presidente, Señor Ruiz del Castillo cedió la palabra al Académico entrante Don Fermín Bouza Brey quien en nombre de los recipiendarios saludó desde la tribuna a la Asamblea. Dedicó un emotivo recuerdo a los Académicos fallecidos cuyas vacantes ocupaban ellos y determinó sus valores bien conocidos. A continuación leyó un documento y admirable estudio a modo de discurso de ingreso sobre el sugestivo tema de la mitología del agua en el noroeste hispánico. Resume cuanto la tradición, la superstición, la lengua y el folklore regional, dicen en la relación con la mitología acuática, las puras ninfas de las fuentes, de los ríos, etc. Fue muy aplaudido el curioso y notable trabajo difícil de extratar.

Le contestó el Señor Casás, Presidente en sustitución del numerario y admirado poeta Don Antonio Rey Soto por haber telegrafiado este participando que una dolencia le privaba de asistir a dar la bienvenida a los nuevos compañeros; cometido con antelación por él aceptado. El Señor Casás en su elocuente disertación repentizada, destacó la importancia de la efemérides para la Academia y para Galicia; saludó a los recién llegados cuyo concurso a los trabajos de este cuerpo literario espera será fecundo; tuvo sentida recordación para los finados académicos, exaltando palabras de alabanza para la historia, monumental y acogedora Compostela recordando los años mozos y románticos de estudiante troyano transcurridos en aquellos lugares evocó a los viejos maestros y se congratuló de la celebración del

acto en un ambiente así, de serenidad y paz para el espíritu; en íntima comunión del arte y la cultura.

Subrayó la necesidad de un efectivo auxilio económico por parte de las Corporaciones gallegas para que la Real Academia pueda reanudar sus interrumpidas publicaciones y cumplir con cierta holgura sus fines como son las investigaciones de arte, científicas y arqueológicas, la compra y catalogación de libros y el ensanche, en fin, de los medios de trabajo en mejor servicio y dentro siempre del más acendrado culto a España.

Saludó a las damas que con su presencia realizaban la solemnidad, dio gracias a cuantos a ella se asocian y desde luego al Excmo. Sr. Ministro de Educación Nacional cuya representación, profundamente estimada, ostentaba el Sr. Rector. (Fue aplaudidísimo).

Este anunció que se iba a proceder a la imposición simbólica de las correspondientes medallas a los académicos y el Sr. Casás colocó una al Sr. Bouza Brey en representación de todos los demás allí reunidos; tras de lo cual el Ilmo. Sr. Rector puso fin al acto con un breve y adecuadísimo discurso congratulándose de la importante Sesión y estimulando a la Academia y a sus componentes a preservar en la trascendente labor emprendida y trabajar conjuntamente en celosa labor unificada en eso de la cultura regional y nacional.

También una calurosa ovación premió estas palabras.

Paréceme que o discurso de Casás é a estampa máis fiel daquel tristísimo momento, que, máis ou menos inda lembramos. É curioso que Rey Soto non mandase o discurso.

Antonio Fraguas Fraguas

XOSÉ Mª ÁLVAREZ BLÁZQUEZ

Leu o seu discurso de ingreso o día 28 de novembro de 1964 titulado *Cantares e romances vellos prosificados*, e respóndelle en nome da Academia Fermín Bouza Brey. Ocupou a vacante deixada por Aquilino Iglesia Alvariño. Fora designado membro correspondente o 17 de abril de 1949.

O labor de Xosé María Álvarez Blázquez foi moi diverso, abranguendo tenzas moi distintas da nosa cultura, dende a creación literaria á investigación, dende a súa actividade como libreiro e editor á de conferenciante e profesor.

E mesmo a súa obra literaria, en galego e en castelán, é tamén diversa e rica, e comprende xéneros tan diferentes como a novela (*Crece as augas, Las estatuas no hablan, En el pueblo hay caras nuevas*), a poesía (*Abril, Poemas de ti e de min, Roseira do teu menceir, Cancioeiro de Monferró, Romance do pescador peleriño, Canle segredo*), e mesmo o teatro (*El zapato de cristal, Los pazos altivos*).

Notable investigador, a súa curiosidade levouno a escudrumar en eidos tan dispares como os trobadores e a súa lírica (*Escolma da poesía galega, II, Martín Códax*, etc.), a literatura

popular ou a erudición literaria, ocupándose tamén de estudos etnográficos e históricos (*Romerías Gallegas, Industria paleolítica de la comarca de Tui, O vencello espritoal dos fisterres atlánticos*, etc.), sen esquecer-lo seu labor como cronista oficial da cidade de Vigo e o seu libro *La ciudad y los días*. Dirixe con Álvaro Cunqueiro o libro colectivo, que inclúe varios traballos seus, "Vigo en su historia". Participa en diversos congresos históricos e etnográficos en Braga, Santo Tirso, Matosíños, etc.

Como libreiro e editor foi ben coñecido en Galicia, pola librería "Monterrey", logo editorial tamén, na que se editarían os dous libros de Gonzalo R. Mourullo, *Nasce un árbore* e *Memorias de Tains*, e funda en 1964 a editorial "Edicións Castrelos".

Foi profesor de Formación Humanística no Instituto Politécnico Marítimo Pesqueiro de Vigo.

Xosé María Álvarez Blázquez naceu en Tui o 4 de febreiro de 1915 e faleceu en Vigo o 2 de marzo de 1985.

Xosé Luís Franco Grande

MANUEL CHAMOSO LAMAS

Aínda que nacera en La Habana o 17-V-1909, residiu en Galicia desde os 4 anos. Estudiu o bacharelato no Instituto de Pontevedra e licenciouse en Filosofía e Letras e en Dereito na Universidade de Madrid, despois de cursar varios anos na Universidade de Santiago. No ano 1933, en plena República, doutorouse en Filosofía e Letras en Madrid, exercendo como profesor do Instituto de Nebrija.

Ocupado Madrid polas tropas do xeneral Franco, foi destinado a prestar servicios na sección de Recuperación Artística. Iso explica a súa posterior vocación á defensa e rehabilitación do patrimonio artístico. En 1940 foi destinado como comisario da terceira zona do Servicio de Defensa do Patrimonio Artístico Nacional e no ano 1946 pasou a ocupa-la xefatura da primeira zona que comprendía Galicia, Asturias, León e Zamora.

En 1967 gañou as oposicións á dirección do Museo das Peregrinacións de Santiago de Compostela.

Pertenceu como asesor, ou membro, de diversas institucións galegas (Conselleiro Provincial do Patrimonio Artístico e Cultural da Coruña; á Real Academia de Belas Artes "Nosa Señora do Rosario", da Coruña, da que foi Presidente; ó Instituto "José Cornide" da Coruña), nacionais (Asesor Nacional do Patrimonio Artístico; correspondente

da Real Academia de Bellas Artes de San Fernando) e estranxeiras (membro da Societé Nationale des Antiquaires de France; do Instituto Arqueológico Alemán, etc.).

Ingresou na Real Academia Galega o 26-V-1956 coa lectura do discurso *Valores históricos y estéticos que intervienen en la formación del Arte Románico*, respondéndolle en nome da Academia D. Ramón Otero Pedrayo.

É autor dunha copiosa obra da que queremos salienta-los seguintes títulos: *La arquitectura barroca en Galicia*, Madrid 1955; *El Monasterio de Montederramo*, Madrid 1947; *Mateo de Prado*, Madrid 1956; *Juan Bautista Celma*, Madrid 1956; *La Escultura Funeraria en Santiago de Compostela*, Madrid 1964.

Como Comisario do Patrimonio Artístico de Galicia, realizou innumerables restauracións de igrexas, mosteiros e edificios institucionais. As escavacións realizadas na Catedral compostelá nos anos 1955-58, foron recollidas en varios artigos publicados na *Revista Compostellanum*. Así mesmo foi o comisario dunha importante exposición sobre a arte románica en Santiago no ano 1961.

Morreu na Coruña o 25-V-1985.

Xosé Ramón Barreiro Fernández

VALENTÍN PAZ ANDRADE

Hai uns versos que rematan o poema terceiro do doído *Pranto matricial*, dedicado 'in memoriam' a Alfonso Daniel Rodríguez Castelao, con quen tivo compartido ilusións e mágoas, nos que o poeta e amigo lembrado fai fermosa profesión *das cousas/ nas que os homes deixamos en anacos/ os anacos da i-alma*. Recollamos, cordialmente, estas palabras emocionadas para gardarlle fraterna e fonda memoria, pois nelas se contén a máis nidia síntese do espírito que animou o seu pulo vital, dende que o corazón lle comezou a pulsar fóra das entrañas maternas o 23 de abril de 1898 en Lérez, á beira mesmo de Pontevedra, e a onde os seus restos serían levados para repousar eternamente, despois de morrer no Sanatorio de Fátima, en Vigo, o día 19 de maio de 1987. Entre unha data e maila outra, un fecundo periplo de oitenta e nove anos que Paz-Andrade soubo encher con bondade e intelixencia, con xenerosidade e con plural capacidade de traballo que o converteron, ó mesmo tempo, nun home benquerido e admirado polo seu trato humano e polo seu exemplar galeguismo aínda nos tempos máis duros.

Ó tempo de comezar en Compostela a carreira de leis, no ano 1919, participou xa na II Asambleia Nazonalista Galega e interveu no mitin proxeitado para os universitarios, onde empezou a amosa-la oratoria apaixonada e vibrante que lle sería peculiar. Daquela, entra en contacto cos persoeiros e os compañeiros que loitan polo fomento e afirmación do movemento autonomista, iniciándose así na defensa e difusión duns ideais políticos que, en máis dunha triste e tráxica ocasión, lle

ocasionarán atentados, multas, destellos e mesmo pena de cárcere, pero que a pesar de todo habería manter inalterables ata o derradeiro alento.

Valentín Paz-Andrade, soubo compaxinar e complementar, activamente, o exercicio da avogacía, a actividade económico-empresarial no sector pesqueiro e a dedicación ó xornalismo, ó ensaísmo e á vocación literaria. En 1924, adquire a propiedade e asume a dirección en Vigo do xornal, liberal e independente, 'Galicia', no que foi xefe de redacción Roberto Blanco Torres. Despois, pasaría a dirixi-la revista 'Industrias Pesqueiras'. Participou nos programas da FAO (Food and Agriculture Organization), dependente das Nacións Unidas, en distintas áreas de Sudamérica. Tomou contacto cos exiliados e coa emigración no Centro Galego de Buenos Aires, que o convidou en dúas ocasións a pronunciar conferencias, e noutros moitos puntos do continente americano.

As primeiras publicacións que poñen de relevo esta dobre e arraigada vocación, aberta ó eido literario e ó eido económico, distanciaríanse, sen embargo, no tempo para producírense, inicialmente, neste último aspecto, respecto do que cómpre consideralo como un pioneiro dos modernos traballos arredor das cuestións e preocupacións socioeconómicas galegas, así, os primeiros resultados do seu ilusionado intento de abranguer ese profundo amor, en 'corpo e alma', que sempre sentiu pola súa patria galega.

Corporalmente, continuando co estudio da súa problemática económica e dando ó prelo –tras dos dolorosos quebrantos da Guerra Civil– obras como a edición chilena de *Principios de*

Economía Pesquera, á que se lle irían sumando *Galicia como tarea*, *La marginación de Galicia*, *El capital como factor de desarrollo*, *El concepto de zona económica en el nuevo Derecho del Mar...*

Animicamente, dende o achegamento á cultura e ó ser lírico de Galicia, aspecto que debe salientarse nesta urxente semblanza, iniciado coa saída á luz pública do breve poemario elixíaco titulado *Pranto Matricial*, na edición bonaerense de 1954, se ben o impulso poético xa se deixara sentir en Valentín nos días soidosos do desterro perdido alá nas alturas silandeiras da Serra de Queixa. Seguiríanlle os volumes de maior densidade poética *Sementeira no vento*, onde se atopan os seus poemas máis logrados en fondo e forma, e *Cen chaves na sombras*, na que o compromiso civil faise máis firme. A Valentín débémolle, tamén, a entre da detallada biografía de *Castelao na luz e na sombra*.

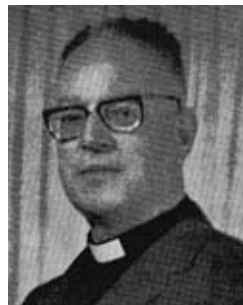
Proposto, en 1964, entre outros por Ramón Otero Pedrayo, para ocupa-la vacante de membro numerario na Real Academia Galega producida polo falecemento de Francisco Vázquez Saco, ingresou ó cabo Valentín Paz-Andrade o día 11 de

febreiro de 1978, coa lectura do seu discurso sobre de *A galecidade na obra de Guimaraes Rosa*, ó que respondeu Álvaro Cunqueiro no acto académico celebrado no Salón de Conferencias da Caixa de Aforros da Coruña.

A súa moderna concepción de Galicia, a dedicación incansable á apertura de novos horizontes para economía pesqueira do seu país, a súa rica dimensión intelectual e a súa entrañable fidelidade á Galicia, así como o polifacetismo creador e o dinamismo vital, fixeron de Valentín Paz-Andrade un desperto soñador de mundos de progreso que quixo converter en realidade dende aquelas arelas políticas, forxadas xa na loita dos seus tempos mozos, ata aquelas outras que virían renovar-la súa madurez na reconquista das liberdades perdidas e que o levaron a ser elixido senador pola Candidatura Democrática Galega. Como académico, o seu recordo pervive entre todos nós, con fonda gratitude, por ter achegado o seu exemplo, o seu saber e o froito dos seus sonhos literarios ó vello acervo cultural e á nobre heranza galeguista, que enriquecen a esta casa grande da nosa cultura.

Salvador García-Bodaño

ENRIQUE CHAO ESPIÑA

Digna do noso máis grato recordo é a figura e personalidade do Dr. Don Enrique Chao Espina distinguido profesor, escritor e sacerdote.

O seu falecemento na Coruña o 19 de xaneiro de 1989, constituíu unha dolorosa perda non só para os seus amigos e para a cultura galega senón para a Real Academia Galega, Corporación á que pertenceu ó longo de trinta e cinco anos, sendo un dos seus máis ilustres representantes.

Home de carácter aberto, nobre, xusto e xeneroso, virtudes que lle granxearon o cariño, estima e consideración de cantos o coñeceron e trataron, ás que hai que engadi-lo seu amor á cidade e terra na que naceu, dedicando tódolos seus traballos e anhelos ó seu coñecemento e cultura, contando para iso cunha extraordinaria vocación para o estudio e a investigación.

Naceu en Viveiro o 7 de xullo de 1908, ingresando ós dez anos no Seminario de Mondoñedo para realiza-los estudos sacerdotais, cursando os últimos anos da carreira no Seminario de Lugo onde foi ordenado presbítero en 1931.

Realizou na Universidade de Zaragoza os estudos de Filosofía e Letras e de Maxisterio na Escola Normal de Lugo, doutorándose en Letras na Universidade Central de Madrid, con premio extraordinario pola súa Tese *Pastor Díaz dentro del Romanticismo* (1949). Así mesmo na Escola Central de Idiomas obtivo o título de Diplomado en Lingua Portuguesa.

Rematados estes estudos, gañou por oposición a praza de profesor agregado de Lingua e Literatura no Instituto Nacional de Bacharelato de

Puertollano (Ciudad Real), obtendo, poucos anos máis tarde, tamén por oposición, a cátedra de Lingua Portuguesa da Escola Superior de Comercio da Coruña, onde así mesmo foi catedrático da Escola Universitaria de Estudios Empresariales ata a súa xubilación.

A súa extraordinaria formación humanística, e o afán de exercer e divulgar-la cultura galega, fano colaborador de institucións mediante pronunciación de conferencias e discursos, participando en certames e publicando artigos e traballos en toda a prensa galega, española, americana e portuguesa. Así foi galardoado con varios premios como o *Pérez Lugín*, 1941; *Virgen del Carmen* de los años 1947, 1949 y 1951; en dúas ocasións obtivo o premio *Corpus de Lugo*, o primeiro premio no Certame celebrado na mesma cidade o 19 de xuño de 1946, co traballo titulado *La presencia de Portugal en las Letras Españolas* e a súa intervención nos *Xogos Florais de Betanzos* (1965) e do *Cantábrico* (1966).

As súas maiores satisfaccións serían sen embargo, por unha banda a súa elección como Membro Numerario da Real Academia Galega e por outra o nomeamento de Cronista Oficial de Viveiro, a súa cidade natal.

O acto de recepción e lectura do discurso de ingreso na Real Academia tivo lugar no salón de actos da Corporación o día 24 de abril de 1954, sucedendo na cadeira de académico ó destacado polígrafo coruñés Don Narciso Correal y Freire de Andrade, sendo o título da disertación *Hechos y trágica muerte de Don Alonso Pérez de Vivero*, personaxe histórico natural de dita cidade, que

tanto se distinguiu na Corte de Castela, durante o reinado de Juan II e do seu privado Don Álvaro de Luna, nos inicios do século XV.

Ó inicia-lo discurso, amosou o disertante o seu agradecemento á Real Academia Galega e reiterou o seu amor a Galicia coas seguinte palabras: *No me faltará jamás corazón para agradecer tal distinción ni tampoco para amar y laborar por esta tierra bendita donde Dios se ha dignado que yo naciera.*

O magnífico traballo de erudición histórica foi contestado polo ilustre maxistrado e distinguido académico Don Sebastián Martínez Risco, en substitución de Don Ramón Villar Ponte, falecido pouco tempo antes, quen, como bo viveirense, suxeíralle ó novo académico o tema do discurso.

Durante os longos anos da súa pertenza á Academia, foi Chao Espina un exemplar académico que contribuíu con toda a súa vontade e esforzo ó mellor desenvolvemento dos fins culturais de Galicia, enriquecendo os fondos bibliográficos e documentais da nosa institución co legado da súa biblioteca particular formada por máis de 3000 volumes.

Outras institucións tanto españolas como portuguesas contárono entre os seus membros. Así foi correspondente do Instituto de Coimbra, numerario da Academia de Doctores de Madrid,

formando tamén parte do Instituto Arqueolóxico, Histórico e Etnográfico de Lisboa.

A súa obra literaria é un fiel reflexo das virtudes e calidades das que fixemos mención e ó que temos que engadi-la súa vocación como sacerdote e profesor.

A súa produción literaria é moi abundante e de temática variadísima, xa que abrangue desde os textos de obras docentes e poemas ata a Xeografía e a Zooloxía.

Como profesor de lingua portuguesa escribiu varios libros de texto e traballos de investigación sobre a natureza das linguas galega e portuguesa.

Escritor en prosa e verso, é de notar o gran número de obras e estudos sobre temas viveirenses, mostra do seu gran amor á cidade natal.

Notable poeta escribiu inspirados versos en galego, portugués e castelán, moitos dos cales figuran incluídos en *Tria Corda*, obras históricas como *Los normandos en Galicia*, biografías, novelas e narracións como *Leyendas Gallegas*, descrições xeográficas e paisaxísticas como *La costa lucense y cornüesa en los caminos de San Andrés de Teixido*, zoolóxicas e de ambiente mariñeiro como *Tres monstruos de los mares gallegos y otros temas.*

Antonio Gil Merino

CASIMIRO TORRES RODRÍGUEZ

Naceu en Santa Cruz de los Cuérragos, Zamora, o 10-VIII-1904. Estudiu a carreira eclesiástica no Seminario de Astorga. Rematada esta e ordenado sacerdote estudiu na Universidade Pontificia de Santiago licenciándose en Dereito Canónico.

Xa en Santiago estudiu o bacharelato e posteriormente Filosofía e Letras na Universidade de Santiago, doutorándose na Universidade de Madrid no ano 1944 cunha tese sobre Magno Clemente Máximo (publicada no ano 1945 parcialmente no Boletín da Universidade de Santiago).

No ano 1939 foi nomeado profesor adxunto interino da Facultade de Xeografía e Historia de Santiago, que será a súa casa ata a xubilación no ano 1970.

No ano 1944 ingresa no Corpo Facultativo de Arquivos de Bibliotecas.

A Biblioteca Universitaria de Santiago, da que foi nomeado Director, o ensino na cátedra de Historia Antiga e a investigación histórica dos séculos IV-VI, constitúen os eixes da súa vida intelectual.

Como bibliotecario realizou un exemplar labor non só na Biblioteca Xeral da Universidade de Santiago, senón tamén organizando a biblioteca do Seminario Maior de Santiago de Compostela que estivo ó seu cargo ó longo de vinte e cinco anos.

Gran coñecedor das linguas clásicas (especialmente latín e grego) e da paleografía realizou magníficas investigacións sobre os períodos tardo-romano e svevo en Galicia, parcela histórica na que foi sen dúbida algunha o máximo investigador e como o acreditan as seguintes obras: *La Galicia Sueva* (1982), *La Galicia Romana* (1982), *Paulo Orosio su vida y sus obras* (1985). Así mesmo, foi o editor, cos profesores A. Moralejo e S. Feo, da magna obra *Códice Calixtino* (1951).

Publicou tamén moitos artigos en revistas especializadas, como *Límites de Galicia en los siglos IV y V* (1949); *El culto al emperador en Galicia* (1952); *Prisciliano, doctor itinerante* (1953); *Hidacio, primer cronista español* (1956); *El Cronicon de Hidacio* (1957); *Peregrinaciones de Oriente a Galicia en el siglo V* (1971); *El maestro Predro Compostelano* (1975).

Sen ser galego, integrouse plenamente na nosa cultura. A súa dedicación á investigación histórica de Galicia foi premiada pola Real Academia Galega elixíndoo membro numerario da mesma, na que ingresou o 3 de marzo de 1979 lendo o discurso *O malfadado D. García, Rei de Galicia*.

Morreu o 12-XI-1989.

Xosé Ramón Barreiro Fernández

XAQUÍN LORENZO FERNÁNDEZ

Don Joaquín Lorenzo Fernández naceu en Ourense o 23 de xuño de 1907 foi coñecido por Xocas, nome afectuoso posto polos compañeiros de xogo. Fai o ingreso na Real Academia Galega o 16 de setembro de 1951 ocupando a vacante de Don Antonio Noriega Varela e responde en nome da Real Academia, Don Ramón Otero Pedrayo. Citamos uns cantos traballos dos que era autor cando ingresa na RAG: *Vila de Calvos de Randín*, en colaboración con Cuevillas (1930), *A muller no cancionero Galego* (1932), *A Arte popular nos xugos de Galiza*, Sociedade Portuguesa de Arqueoloxía e Etnografía (O Porto, 1935). *Santa María de Velle*, en colaboración con Cuevillas e Hermida (Seminario de Estudos Galegos, 1936). *Die Bronse am galizischen Wagen* (Hamburgo, 1939). *El símbolo solar en el NW de la Península*, *Sobre arqueoloxía do territorio dos que queremos* (Revista de Guimarães, 1938). *Notas etnográficas de la parroquia de Borneiro* (BOMO, 1942). *Das Bauernhaus im unterm Limiabckem, Prov. Ourense Spanien* (Hamburgo, 1943). *La arrancada postballstática de Irixo* (BOMO, 1943-44). E podíamos engadir un centenar de títulos.

Ocupa a vacante de Don Antonio Noriega Varela o gran poeta lírico, mestre en Foz, trasladado a Calvos de Randín, Trasalba, o seu mellor momento poético, onde estivo 13 anos. En 1927 foi nomeado membro da Real Academia. Non leu o discurso por consideralo incorporado ó grupo de ingresados sen discurso, pois por todos leuno Fermín Bouza Brey. Aquí está a lembranza de Joaquín Lorenzo: *Floreando sobre nuestros valles y sobre nuestras montañas, entre el rumor del viento*

y el cantar de los pájaros, acompañado por el rodar de las olas y de la melodía cristalina de los ríos, vibra en nuestro campo el nombre de su cantor: Antonio Noriega Varela.

Él supo con su genio alado de poeta captar los matices sutiles que dan personalidad a nuestro paisaje y a nuestra vida campesina. Las flores hablaron por él y a él dedicó el viento sus arpadadas estrofas. A través de toda Galicia asomó el alma de la raza dirigiéndole sus palabras silenciosas en la que se contenía la queja muda de su dolor. Noriega Varela animado por el espíritu de los antiguos bardos supo comprender este lenguaje y plasmarlo en la joya de sus estrofas en las que aprisionó para nuestro regalo toda la belleza creada por Dios en Galicia y que encontró en Noriega Varela un intérprete genial...

Grande es el contraste que yo os voy a presentar, lo que él rozó ligeramente con sus dedos de poeta voy yo a analizarlo un poco rudamente con el escalpelo del investigador.

O discurso versa sobre a Vivenda por que forma el nexo más fuerte de todos los que unen al hombre con el suelo, formando, por decirlo así, como una solución de continuidad entre la tierra y el poblador. El tradicional apego de los gallegos a su tierra, se debe en gran parte a la vivienda que aquí adquiere un valor emotivo al identificarse con la familia; por eso la palabra "Lar" se aplica indistintamente a la casa y a los que en ella habitan... Los más antiguos restos arqueológicos de viviendas que encontramos en algunos castros que nos revelan un tipo muy primitivo de habitación... Roma, al ocupar Galicia hizo triunfar la

tendencia a las casas cuadradas aunque sin que las redondas desapareciesen por completo... Varias veces se intentó un paralelo entre las habitaciones de los castros y las célebres pallozas. Fáltanlle moitas cousas: tullas para o gran, salgadoiro, para a carne salgada, lugar para a leña, adega para o viño que se colleita, o forno. O piso alto ten que te-la cociña cos seus asentos e lareiras para ter lume e te-las xuntanzas de veciños, para pasalas largas noites do inverno. As palleiras, o pombal e o lugar abrigado para os cortizos e o mel. Non falta a horta na beira da Casa, o fidalgo xardín e a Capela.

Unha aplicación sobre todo no aspecto económico e señorial da casa grande, constitúea o pazo maior, e sobre todo máis rico e no que se atopa a tradición fidalga.

Don Ramón, en tanto Xoaquín Lorenzo lía o seu discurso de ingreso, debuxa un marco de flores ó redor do seu título e dúas flores con rabo dentro do marco.

Constestación al discurso de Don Joaquín Lorenzo Fernández en el acto de su ingreso en la Academia Gallega:

Señor Presidente, Señores Académicos, Señoras y Señores:

La calle de la Paz, antigua "rúa dos Zapateiros" de Orense debe tal vez su gracia, su innegable atractivo, siendo vieja, nada monumental y más pobre que rica, a una leve curvatura que le permite inscribir en su horizonte aspectos de la Catedral y de la Plaza del Hierro y matiza la niebla de los cortos días de entre la Inmaculada y las Candelas y el poderoso sol de las poderosas tardes estivales... En los tiempos de la botica de Sánchez Toca establecida en el número X de las rondas de los corregidores del antiguo régimen, de los desfiles en obsequio a Quiroga en 1820, y a Iriarte en 1840, la calle de la Paz ostentaba voladizos panzodos y balcones de madera tan grandes y salientes que estorbaban el desfile de estandartes e imágenes en las procesiones. Joaquín Lorenzo de haberlos podido recordar hubiera registrado tales caracteres de la vivienda gallega... Los excesivos balcones de "palo", como en otras latitudes las desproporcionadas cornisas responden, quizá inconscien-

temente en la idea de los propietarios a un prurito de vanidad de igual raíz al que decide los labra de los grandes escudos... En la calle de la Paz Orensana la sombra fresca y azul en el verano siempre alegre y brillante el reflejo de cristales y galerías, anima la música de las campanas de son de alborada pocas veces empañado de la Catedral en la alta noche, unos pasos, un cantar, cobran singular intimismo y un afectuoso carácter de la vecindad ciudadana. En ninguna parte una mano femenina entreabre una ventana con tal sentido de la composición de la calle y de la bora y del momento. Con el crecimiento de la ciudad la calle de la Paz con su viejo e ilustre teatro va quedando olvidada, emigran las familias "conocidas" ya solo la dolorida y pobre procesión del "Ecce Homo" y alguna de San Antonio pasan por ella cuando en otro tiempo no había otra en que "lucieran" las grandes del Corpus y del Santo Entierro. En la de la Soledad, noche de Viernes Santo, al alzarse en la plaza del Hierro el planto conmovedor del "¡Ay de mi!" las filas de luces en manos de mujeres temblaban en la tendida curva de la calle de la Paz como en un viento de infinito desconsuelo y amor...

Comprenderéis, Señores, que con éstos recuerdos deseo aplazar un poco la ineludible declaración. Joaquín Lorenzo Fernández y yo hemos nacido y vivido, frente por frente, en el mismo segmento de la calle de la Paz orensana. En la misma vecindad vivió los más breves y fecundos años, llenos de esperanzas, Jorge Lorenzo, hermano insigne del investigador hoy recibido con toda la honra debida a sus méritos en ésta Academia. Joaquín y Jorge, "Xocas" e "Xurxo", hermanos inseparables, criados en los mismos amores y aficiones, no se podían comprender en sus adolescencias el uno sin el otro, dibujaban, investigaban, estudiaban juntos, y, caso bien poco frecuente, seguían los dos hermanos los cursos de la misma Facultad de Filosofía y letras. El perfil de un castro en el horizonte, los siglos de una vieja escritura, el orbe de una moneda, cualquier forma expresiva, fresca, del arte o la industria populares apasionaban a los dos por igual. La grave y verde tierra de Lobeira de tempranos otoños se declaraba en su belleza de

montaña en las vacaciones de ambos hermanos y los dos pasaron incomparables de su primera juventud al lado del venerable Don Salvador Cabeza de León, del erudito y generoso maestro D. Jesús Carro en el Seminario de Estudios Galegos. Viéndolos en sus primeros años universitarios venían a la memoria los perfiles de los grabados románticos de los hermanos Grimm, de los Thierry. El Señor quiso llamar a su lado al más joven. La noche del __ de __ velamos en Orense sus maestros y amigos el cuerpo de "Xurxo" traído de lejanas tierras. Jamás podremos olvidar aquella gentileza y simpatía...

Habla en estos momentos un hombre, que recuerda el nacimiento y la niñez de los hermanos Lorenzo y fue su maestro en las aulas del Instituto orensano abiertas al fondo matizado y sensible a los cambios estacionales con singular expresividad de las colinas del Salto do Can y Montealegre a la gracia del jardín decimonónico de Orense, el Posio.

Lembra a Noriega Varela, a quen sucede na Academia Joaquín Lorenzo, destacando o intre da chegada a Trasalba e a súa estancia alí.

Antonio Fraguas Fraguas

RAMÓN MARTÍNEZ LÓPEZ

Naceu na vila de Boiro da ría de Arousa, no ano 1907. cursou as carreiras de Dereito e de Filosofía e Letras na Universidade de Santiago. Enceitou daquela os seus vencellos coa laboría galeguizadora que andaban a realiza-los homes da Xeración “Nós”. Con outros compañeiros de Facultade, entre os que figuraban Filgueira valverde, Fermín Bouza Brey, Luís Tobío ou Magariños Negreira, participou na fundación do “Seminario de Estudos Galegos” en 1923.

Despois de se licenciar en Filosofía e Letras e de se doutorar en Dereito, gañou por oposición a Cátedra de Lingua e Literatura Española de Institutos de Segundo Ensino. Exerceu o profesorado no de Lugo. Máis tarde trasladouse a Lisboa, onde desempeñou a docencia como catedrático no Instituto de España. Foi encargado do curso de Literatura comparada hispano-portuguesa na Universidade de Lisboa. Posteriormente, estivo á fronte da Agregaduría Cultural da Embaixada Española en Portugal, cando era titular desta Claudio Sánchez Albornoz.

Ó remata-la Guerra Civil, na que participou como defensor da legalidade republicana, tivo que se exiliar. Residiu de primeiras en Francia. Pasou logo á Arxentina, onde dirixiu a Biblioteca Municipal de Pergamino. Tamén traballou con amado Alonso no Instituto de Filoloxía da Universidade de Buenos Aires. Américo Castro, do que fora discípulo no Centro de Estudos Históricos de Madrid, convidouno a traballar en medios universitarios norteamericanos.

Nos Estados Unidos realizou Martínez López un importante labor cultural. Primeiro, como Pro-

fesor visitante de Lingua e Literatura Española e Portuguesa en diversas Universidades. Despois, no desempeño da cátedra de Filoloxía da de Texas. Foi membro do Instituto de Estudios Medievais na de Wisconsin. Exerceu como Director do Departamento de Linguas Románicas na de Austin, ata a súa xubilación.

De regreso en Galicia reincorporouse a diversas institucións. Como presidente, ó novo “Seminario de Estudos Galegos”, ó Partido Galeguista renacido, á Fundación Castelao. Ingresou como membro numerario na “Real Academia Galega”, cubrindo a vacante de Don Xulio Dávila Díaz, o 12 de xaneiro de 1976. O seu discurso de entrada versou sobre *Contribución norteamericana ao estudo da cultura medieval galega*. Respondeu no nome da Corporación, Isidro Millán González-Pardo.

Entre os moitos traballos da súa autoría, cóntanse: “Introducción, notas e vocabulario da *General Estoria*, versión galega do século XIV”. “Estudio sobre o poeta do Cancioneiro de Baena, Álvarez de Villasandino”. “Adicións e rectificacións ao Dicionario crítico-etimolóxico de Corominas”. “A literatura galega no exilio”. Ensaos en inglés sobre poetas e escritores galegos. E diversos estudos en revistas e volumes colectivos.

Ramón Martínez López, que finou en Santiago o 12 de novembro de 1989, foi unha das personalidades sobranceiras da súa xeración.

Francisco Fernández del Riego

XOSÉ LUÍS BUGALLAL MARCHESI

Naceu na Coruña o 18 de setembro de 1899. Cursou en Madrid os estudos de bacharelato e na Universidade de Santiago de Compostela os correspondentes á Facultade de Dereito. Nunca exerceu a avogacía pero si, brillantemente, o xornalismo e mesmo o relacionado cos deportes, no que utilizou como pseudónimo o topónimo helénico *Maratón*.

Formou parte dos Consellos de Redacción dos xornais coruñeses *El Orzán*, *El Ideal Gallego* e da *Hoja del Lunes*, e colaborou a miúdo, entre outros, no *Faro de Vigo* e no *ABC*, de Madrid. Tamén nas revistas galegas *Céltiga* e *Vida Galega* viguesas ámbalas dúas.

Foi autor da novela *El coloso de Rande* (1927), inspirada nos Xogos Olímpicos celebrados en Anvers no ano vinte, nos que interviñera a selección española de fútbol, dedicándolle-la novela ós *once esforzados españoles que en la tarde del 28 de agosto de 1920 dieron un golpe de muerte a la España de pandereta*, vendo a tales futbolistas como *consagradores de la furia española*.

Ingresou na Real Academia Galega como Membro Numerario o día 25 de xaneiro do 1951 coa lectura do discurso *El sentimiento lírico materno en la pintura de Ovidio Murguía*, contestándolle en nome da Corporación o académico don Xosé Filgueira Valverde.

É autor Bugallal, entre outras, das seguintes publicacións: *Un coruñés en el paisaje de la crítica nacional de arte: Benito Rodríguez Filloi* (1950), *La gaita en Britania* (1956), *Sofía Casanova: un siglo de glorias y dolores* (1964), *Isidoro Araujo de Lira: vocación y sacrificio de un periodista gallego universal* (1959), *La pintura militar de Victor Morelli* (1971). Deixando inédito *Cuento de cuentos y hitorias seguidos de otras historias y otros cuentos*.

No 1971 foi premiado nos *Juegos Florales* de Oleiros e tamén co do *VII Centenario de la Fundación del Ayuntamiento de Puentedeume*. Así mesmo foi galardoado coa *Encomienda de la Orden de Alfonso X El Sabio*.

Pertenceu asemade como membro numerario á Real Academia de Belas Artes *Nuestra Señora del Rosario* da Coruña, e como correspondente á Real Academia de Bellas Artes *San Fernando*, e do Instituto Portugués de Arqueología, Historia e Etnografía.

No ano 1990 morre na Coruña Xosé Luís Bugallal Marchesi, dándose conta da triste nova na sesión ordinaria celebrada pola Real Academia Galega o día 25 de marzo daquel ano.

Marino Dónega

RICARDO CARBALLO CALERO

Era natural do Ferrol, cidade na que viu a primeira luz o ano 1910. Fixo os estudos de Dereito e Filosofía e Letras na Universidade compostelá, e obtivo o doutoramento nesta última Facultade. Formou parte da Xeración que el mesmo chamou do “Seminario de Estudos Galegos”. Desempeñou importante papel nas seccións de Filoloxía e Historia da Literatura e na de Ciencias Sociais, Xurídicas e Económicas de aquela institución. Identificouse co espírito que reflectía a revista “Nós”. Publicou nela, ademais de moitos poemas, interesantes ensaios literarios. Sentíase vencellado á liña dos seus inspiradores, cos que colaborou arreo.

Ó longo do tempo, Carballo Calero andou a desenvolver un abondoso labor nos eidos da poesía, da narrativa, do teatro, da historia e da crítica literaria. Porque a obra que encetara na etapa escolar e no “Seminario de Estudos Galegos”, proseguíuna nas etapas que sucederon á Guerra Civil, ata a hora do seu pasamento. En toda ela mantivo a preocupación polo problema do idioma. Porque, como dixo en varias ocasións, a historia da lingua é a historia mesma de Galicia: A historia do seu nacemento, do seu crecemento, da súa maturidade, da súa prostración, da súa reparación e do seu esforzo por persistir.

Os primeiros libros que editou foron libros de poemas. Entre eles, *Vieiros*, *O silencio axionllado*, *Anxo de terra*. Con *Xente da Barreira* inaugurou a novela en galego despois da Guerra Civil. Con *Catro pezas* fixo a súa contribución ó teatro no noso idioma. O labor que realizou como crítico

literario tivo importante significado na historia da cultura propia. Compre salientar: *Sete poetas galegos. Sobre lingua e literatura galega*. E, sobre todo, a *Historia da Literatura galega contemporánea*. Unha historia do ciclo que vai desde os textos patrióticos e políticos do primeiro tercio do século XIX, ata as fórmulas vangardistas e as preocupacións polos destinos do país que bolen nos textos escritos nas “Vísperas Xulianas”.

Desempeñou Carballo Calero a cátedra de Lingua e Literatura Galega na Universidade de Santiago. Leu o seu discurso de ingreso na “Real Academia Galega”, como membro numerario, o 17 de maio de 1958. O seu predecesor fora Don Marcelo Macías. Recibiuno Don Ramón Otero Pedrayo, que agradeceu no nome da Corporación, o contido da exposición que versou sobre *Contribución ao estudio das fontes literarias de Rosalía*.

Finou o escritor en Compostela, o 25 de marzo do 1990. Un escritor que foi, entre outras cousas, un grande evocador que resucitou lembranzas e feitos con criterios actuais. Describiu e estudou en fondura, a vida e a obra dos Precursores. Ensinounos matices dos vellos mestres, envolvéndoos na atmosfera espiritual que lles deu existencia.

Levounos da man polos vieiros das nosas letras e da nosa fala, e aprendeunos a coñece-lo que eles realmente representaban.

Francisco Fernández del Riego

RAMÓN PIÑEIRO LÓPEZ

Na súa aparencia externa, Ramón Piñeiro era un home alto, de aspecto fráxil, pero de constitución forte. Exactamente igual ó que lle sucedía por dentro: de xeito natural tendía a ser compracente, pero tamén era capaz de ser moi duro, sobre todo cando se trataba de cuestións de principios. Nese caso, a súa firmeza podía levalo a situacións incómodas, que violentaban a súa tendencia espontánea a ser amable, pero as consecuencias das cales aceptaba porque tiña un acusado sentido da responsabilidade e unha aguda conciencia moral. Aberto sempre ó diálogo, nunca se pechaba ós argumentos do interlocutor, pero mantiña as súas posicións con forza, aínda que sen perder nunca nin a delicadeza nin a cortesía. Non era dogmático nin intransixente e mesmo podía ser moi realista, sobre todo en cuestións políticas.

A súa rexa personalidade era unha rara mestura de elementos contrapostos. Tiña unha intelixencia fría e serena, dotada dunha extraordinaria capacidade para a análise obxectiva dos problemas, que evitaba contaminar de impurezas psicolóxicas. Pero ó mesmo tempo era un home sensible e apaixonado, capaz de grandes entusiasmos, que sen embargo nunca o arrastraban ata situacións nas que non conservara o dominio sobre elas. Era ademais bondadoso dun xeito natural e moi comprensivo cos pecados alleos, mesmo con aqueles que se comeñan contra el, para os cales atopaba sempre desculpas e explicacións. Non cría na maldade, que consideraba unha deformación moral, nunca unha libre elección do individuo.

Intelectual e vitalmente era un optimista, a pesar de que non tivo unha vida fácil. Moi ben

dotado intelectualmente, quixo ser filólogo de profesión, pero os horrores da Guerra Civil levárono a interesarse pola filosofía e orientárono cara á docencia universitaria. Non obstante, tampouco puido acaba-los seus estudos porque as actividades políticas na clandestinidade deron con el na cadea durante tres anos. Este sacrificio polo seu país, ó que entregou con grandes esforzos e cunha inmensa xenerosidade toda a súa vida, non impediu que fose atacado e moitas veces calumniado precisamente por persoas e grupos políticos galeguistas, un espacio político que el contribuíu como poucos a deseñar e recuperar despois da Guerra Civil.

Todas estas dificultades e moitos outros contratempos non deixaron nel un átomo de amargura. Ó revés, adoitaba dicir, sobre todo nos últimos meses da súa vida, que se sentía unha persoa moi recompensada, pois aínda que non fixera case nada do que lle gustaría facer, moitos do seus soños convertéranse en realidade: a editorial Galaxia, a revista *Grial*, a recuperación dos dereitos políticos de Galicia, a dignificación social da lingua, a extensión do galeguismo... A todo esto engadía sempre, no plano estrictamente persoal, o cariño do cal se vía rodeado, os moitos amigos que tiña e mesmo un anxo da garda que o levaba protexido ó longo de toda vida e que o seguía protexendo, segundo adoitaba dicir con humor.

Non se explicaba as moitas deferencias que os demais tiñan con el nin o respecto con que o trataban a maior parte das persoas que o coñecían. Tampouco era consciente do enorme poder de que gozaba, baseado unicamente na súa autoridade.

de moral e no seu prestixio persoal. Nunca o utilizou en beneficio propio e preferiu vivir con modestia, algo que por outra parte sintonizaba moi ben coa súa maneira de ser e coa tradición campesiña de onde procedía. Nacido nunha pequena aldea luguesa (Armea, Láncara, 1915), conservaba a mentalidade dun home do campo, o que incluía o mesmo a concepción da hospitalidade que converteu o seu fogar nunha casa aberta a coñecidos e descoñecidos, que o sentido da cautela, tan acusado que o levaba a someter a un implacable e prudente labor de análise calquera proposta antes de aceptala.

Poucas persoas teñen exercido unha influencia tan fonda sobre o seu país con tan poucos medios. Sen bens de fortuna, xunto con media ducia de amigos creou algunhas das empresas culturais máis sólidas e efectivas de todas cantas se

levaron a cabo na Galicia do século XX. Sen unha organización política na que apoiarse, contribuíu como poucos á progresiva galeguización de todas as forzas políticas parlamentarias e axudou a resolver con discreción e sen afán de protagonismo de ningún tipo serios atrancos que coutaban o desenvolvemento normal das institucións autonómicas. Quen precisou da súa axuda contou sempre con el sen pedir nunca nada a cambio, movido só polo seu ideal galeguista, que foi o centro da súa vida.

O pobo ó cal lle entregou o seu talento e o seu esforzo acudiu en masa a darlle a última despedida, o 28 de agosto de 1990. Era o recoñecemento á intelixencia, á bondade e á xenerosidade dun ser humano excepcional.

Carlos Casares Mourino

EDUARDO MOREIRAS

Nace Eduardo Moreiras en Quiroga, o 2 de xaneiro de 1914. Aquelas terras amadas de vales vizosos e ringoleiras de cepas cara ó río, foron para Eduardo o paraíso da súa infancia e o anticipo dun ceo soñado: a serra do Courel onde procuraba a primeira luz que alborea no cume, onde as aguias atinan coa serpe e o vento funga nos carrozos.

Eduardo descubre un Courel entrañable, idílico, terras de pan centeo, camiños e vieiros que se perden no misterio dun verde escintilante e regatos lizgairros que brincan nos muíños. Pero repara tamén nun Courel duro, dramático. Alí, onde o tempo non conta. Onde o home está en loita diaria coa natureza mesmo salvaxe, agresiva, afastada. Onde o labor de cada día semella unha heroicidade de supervivencia.

Ama Eduardo esta terra, como recién creada, benzoada de augas e manantíños. Na procura das cimas, deixase acougar polos ríos dos altos cumes do Driz: o Lor que descende fermosamente ata o Sil. O Soldón, por outra banda, “fosco de escumas e carraxe/aferrollado nista patria miña”. Son os tres ríos amados onde esta Galicia matria, do leste, anda deitada. A terra, a poesía e o amor son as tres constantes esenciais da obra de Eduardo Moreiras como expresión primordial do “Absoluto”. O contrapunto divino das terras do Courel está no mar de Vigo, desde Arcade ata as Illas Cíes e Baiona, onde o espírito vibra desleixado, confundido cos espazos puros, libres. Queda así, de leste a oeste, unha ollada amorosa, total, de Galicia no corazón e na obra.

As primeiras publicacións de Eduardo están en castelán. *El bosque encantado* (1947), *Extasis* (edi-

ción privada, 1948), coidadosamente presentados e escritos en prosa poética. *El guerrillero* (inéxito, 1984), tamén inédito *Los amantes* (1949). Considerada como a obra mestra desta etapa: *Los oficios* (Mensajes de Poesía, 1952). Unha versión de dez poemas de Paul Eluard, 1955, ó español. E unha versión do italiano, orixinal de Elena Bono, ó idioma galego, *Xardín dos Cabaleiros de Malta*, 1955.

O paso do castelán ó idioma galego comporta en Eduardo un cambio absoluto na cosmovisión e na ideoloxía. Se a obra en español está dentro da onda do 27, especialmente estimulada por Cernuda e máis aínda por Vicente Aleixandre, a obra no idioma materno concéntrase nos propios recursos da fala para expresar anímica e plasticamente unha visión fonda de Galicia.

A realidade esencial (1955) foi publicada pola revista ATURUXO con ilustracións de Díaz Pardo. *Paisaxe en rocha viva* (1958) é o “contraponto da estampa típica”, segundo Xosé Mª Álvarez Cáccamo. Eu vexo ademais neste poemario un anticipo requintado: “Paixaxe de pedra”, de *Longa noite de pedra* de Celso Emilio. No “Limiar” de *Paisaxe en rocha viva*, Álvaro Cunqueiro pon de relevo a emoción e o anxeio relixioso de Eduardo Moreiras nunha estética nidia e pura.

Os dous libros sobranceiros de Eduardo, en galego, son sen dúbida *Os nobre carreiros* (Salnés, 1970) e *O libro dos mortos* (do Castro, 1979). En opinión do profesor Andrés Pociña o primeiro constitúe o cume da poética galega do seu autor: Trátase dun libro místico, interior, difícil de penetrar, con moitas luces e moitas sombras. Penso eu que en *O libro dos mortos* vai o mellor do verso e

da prosa do autor nunha obra complexa, totalizadora, onde a terra, o amor e o alén da vida, forman un todo fascinante expresado nunha lingua riquísima e moi persoal. Este libro recibe o Premio da Crítica na súa XXV edición xunta *Os outros feirantes* de Cunqueiro.

En prosa: *Follas de vagar. Xornal* (Galaxia, 1972). *Fogo solto* (E. do Castro, 1976). *Primavera no Lor* (Galaxia, 1974), lembranzas e arelas do Courel. De 1948 a 1952 saen once números da interesante e minoritaria revista MENSAJES DE POESÍA en Vigo. Nesta empresa artística, Eduardo Moreiras inclúe excelentes números antolóxicos: Rafael Morales, Carmen Conde, Álvaro Cunqueiro e remata con Blas de Otero en 1952.

Segundo Méndez Ferrín (*De Pondal a Novoneyra*), a poesía de Eduardo Moreiras liquida completamente o restroballo imaxinista... a súa dicción e grave e delicada. Para rematar, é preciso transcribi-las propias palabras de Eduardo sobre o que para el é a poesía:

Primeiro facer cala
na praia interior.
Sin desfacer o vó
das aves fuxidías
deixalas vir intaitas
ao seu tempo. Despois
vencer a resistencia
do ser diante do enigma.
O poema será a ponte
maldita sobor do río
antre o irreal e min.
Soio tes a linguaxe
elexida, manantío de amor
na historia que vives.
Aínda hai que decir non
á beleza e mesturar
o poema coa impureza
da vida. E así...
Agarda mentras chega
solitaria, doorosa, núa,
a insospeitada verba xusta.

Luç Pozo Garza

UXÍO TORRE ENCISO

Naceu este ilustre científico na cidade da Coruña o 12-XI-1908. Estudiu na Universidade de Santiago Ciencias Químicas e Farmacia onde obtivo a licenciatura.

No ano 1940, e mediante oposición, obtivo a cátedra de Ciencias Naturais do Instituto “Eusebio da Guarda” da Coruña.

Foi un estreito colaborador de Parga Pondal e membro do equipo investigador do *Laboratorio Xeolóxico* de Laxe. Ingresou na Real Academia Galega, apadriñado polo eminente científico D. Isidro Parga Pondal, o 24-X-1970, lendo o discurso *Avances no coñecemento da Xeomorfoloxía de Galicia* cheo de importantes novidades sobre a materia.

A obra científica de Torre Enciso abriu novos camiños á ciencia investigando o proceso de alteración das rochas graníticas e facendo notables achegas ó coñecemento xeomorfolóxico do chan galego. Foi tamén o pioneiro en anunciar-lo papel da erosión fluvial na formación do relevo somerxido das rías galegas. Así mesmo foi o primeiro que investigou os restos fósiles do Cuaternario de Galicia: dous molares de mamut aparecidos nunha

canteira de Buxán, na provincia de Lugo.

A súa obra aparece dispersa en numerosas revistas, destacando as seguintes investigacións: *Sobre una relación entre los tipos de disyunción de los granitos gallegos y su historia geológico-tectónica* (1953); *Contribución al conocimiento morfológico y tectónico de la ría de La Coruña* (1954); *Estado actual del conocimiento de las rías gallegas* (1958); *Hallazgo de los molares de Mamut en una cantera de Buján, prov. de Lugo* (1962).

O recoñecemento público de investigación do profesor Torre Enciso explica a serie de galardóns e premios obtidos en vida. Ademais de ser membro numerario da Real Academia Galega, foi membro da Real Sociedad Española de Historia Natural; da Real Sociedad Española Xeográfica; numerario da Academia Galega de Ciencias; numerario e membro fundador do Instituto “Xosé Cornide” da Coruña.

Morreu na Coruña o 18-VI-1994, ós 86 anos de idade.

Xosé Ramón Barreiro Fernández

ENRIQUE VIDAL ABASCAL

A figura esvelta e elegante do Académico Vidal Abascal correspondía a unha gloria da ciencia galega. A súa obra *Geometría integral sobre las superficies curvas*, de 1952, levou o Premio Alfonso X do Consello Superior de Investigacións Científicas, e a do ano seguinte, *Fundamentos de la Geometría Integral* mereceu o premio da Academia de las Ciencias de Madrid. No mesmo ano publicou *Cálculo de órbitas de estrellas dobles visuales*. Precisamente para o cálculo desas órbitas, tema da súa tese, acabou inventando o *orbígrafo*, aparato que permite trazar no papel a curva que representa os ángulos de posición en función dos das distancias, respectando rigorosamente a lei das áreas.

Foi o introductor dos estudos de Xeometría Diferencial na nosa Universidade, e en particular, os estudos sobre foliacións, que soubo irradiar a outras universidades españolas. Así, no 56 publicou a *Introducción a la Geometría Diferencial*. No 61, *Problemas de Matemáticas*. No 66, *La nueva matemática*. No 67, *Curso de matemática para ingenieros, físicos y químicos*. No 70, *Cálculo infinitesimal*.

Que a matemática internacional denomine os espazos case-foliados como *Espacios de Vidal* ou que dous tipos das estruturas case-hermíticas se coñezan como $G1$ e $G2$, onde o G é por *galegas*, revela o seu nivel científico e o amor a Galicia.

Vidal Abascal practicou unha virtude esencial do galeguismo: ergue-lo rango da nosa terra facendo un traballo de alta calidade en Galicia e dende Galicia. Por iso organizou en 1963 en Santiago (antes ca en Madrid) o Primeiro Coloquio

Internacional de Matemáticas. Por iso impulsou e presidiu a Real Academia Galega de Ciencias. Por iso é autor de setenta e sete publicacións, dirixiu quince teses de doutoramento, trouxo sempre a Santiago os mellores matemáticos do mundo e predicou a eficacia multiplicadora do traballo en equipo: lembren que el repetía que *Un e un non fan dous, fan once*: axioma que, formulado por un matemático, debe de ser certo. E a proba é que naceu o que se coñece como *Escola de Xeometría Diferencial compostelá*, á que se debe o 70% do que nese eido se fai en España. Isto é vivir en harmonía coa nosa paisaxe excepcional, co mellor da nosa historia, coa arte de Compostela. Vidal Abascal irradiou a súa ciencia a Institucións ou Congresos de Lausanne, Paris, Niza, Estrasburgo, Oberwolfach, Bruxelas, Edimburgo e Moscova; foi membro das máis prestixiosas Sociedades Matemáticas do mundo; e o Goberno de Francia concedulle unha condecoración, que raras veces concede a científicos non franceses: *Officier dans l'Ordre des Palmes Académiques* (1974).

O doutor Vidal Abascal, eixe da Facultade de Matemáticas de Compostela, dende o ano 70 fixo patente a súa preocupación polos problemas da Universidade, á que consideraba formadora de homes novos. No ano 1971 ingresou nesta Academia, substituindo o seu profesor D. Ramón M. Aller Ulloa, cun discurso sobre *A crisis da Universidade Europea*. No 72 publicou *La ciencia y la Universidad socializada*. Deu a lección inaugural do curso 75-76 sobre *Influencia de algunos matemáticos y universitarios en el renacimiento cultural de Galicia*. No 79 publicou a biografía do mate-

mático e astrónomo lalinense Ramón M. Aller e mais un ensaio *Sobre a Universidade e a pintura galegas*.

Este lalinense, que casualmente naceu en Uvieu, recibiu, se cadra, o primeiro estímulo pictórico na barbería de Laxeiro, aquel outro lalinense que deixou a navalla de afeitar polo pincel, e nos anos trinta el, Laxeiro, Maside, Colmeiro, Souto e Virxilio Blanco, ordenaron de mira-lo mundo dende a realidade diferencial de Galicia. Outra vez o galeguismo. Desá mirada, entre académica e expresionista, Vidal Abascal deixounos en cen cadros unha Galicia idílica e sufrinte.

Os seus fillos definenlo como *pintor, científico, intelectual e universitario, motivado fundamentalmente polo desenvolvemento social de Galicia*. Por iso lle gustaba repetir que a Universidade é busca incondicional da verdade, sentido artístico, interclasismo, amor á liberdade. Gustáballe repetir que o esforzo científico educa a vontade, revitaliza a razón e forxa o carácter. Gustáballe repeti-la idea de Jaspers de que a Universidade non é para formar conductores sociais, que estes saen de calquera capa social e de calquera profesión, senón a de formar unha personalidade nova, acorde co espírito do noso tempo. E engadía:

Eu procedo do campo científico, despois diso e contrariamente ó que lle ocorre á maioría dos técnicos e científicos, concédolle enorme importancia ás cuestións lingüísticas e literarias, pois poden provocar doencias psíquicas colectivas tan graves ou máis cás doencias físicas.

Por esa mesma razón, o alto matemático, pintor e crítico de arte non tivo por baixeza descender ás páxinas dos xornais, para polemizar cos miopes que, extrapolando o presente, agoirábanlle ó

galeguismo un futuro de morte; desmarcouse dos que xa vivían na hipótese dunha Galicia definitivamente sucursal e castelá.

¡Era ben telo aínda aquí! Porque Galicia, mal como pode, vai roendo as súas penas: en xurdir dun intento de asolagamento, xa a ameaza unha ruindade nova e distinta. Si. Podíamos aplicala lei de Toynbee: quen non sucumbe á traxedia é máis forte ca ela. Visto así, Galicia vai sobrevivir porque ten enerxía, porque é aceiro ben temperado; pero ¿cando vai saltar Galicia do *ir indo* ó saber *bate-lo pé* e usar con intelixencia e solidariedade as súas forzas? ¿Quen nos dera a capacidade intuitiva e analítica de Vidal Abascal para interpretar este tempo bretemoso, no que muros de hostilidade ó galego empezan a esbarroncarse, mentres aliados cos que contabamos resultan ineficientes! ¿Como poñe-lo reloxo da liturxia, da publicidade e da prensa en hora con esta lingua que día a día lle come terreo ós prexuízos e reconquista terreos secularmente vedados? A fluidez do río de Heráclito non nos deixa ver en qué punto estamos.

O que, si, sabemos certo é que a vida e a obra dun home excepcional nunca é inútil. O listón do seu pobo queda máis alto. ¡Xa podemos ter garbo os galegos de compatriotas coma Enrique Vidal Abascal! ¹.

Xesús Ferro Ruibal

NOTAS

- 1 E. VIDAL ABASCAL: *A Universidade, a cultura galega e outros ensaios*. Edicións do Castro, Sada 1990. J. M. GARCÍA IGLESIAS: *Vidal Abascal, matemático - pintor, universitario - artista*. Fundación Pedro Barrié de La Maza, A Coruña 1995.

XOSÉ TRAPERO PARDO

Don Xosé Trapero nacera, de pai segoviano e nai castelá, na Terra Cha, na vila de Castro Ribeiras de Lea, en 1900. Falece en Lugo en 1995. Neste dilatado espacio vital, a súa actividade prodixiosa permítelle levar a termo un amplo labor xornalístico que dá comezo en Mondoñedo en 1925 como xefe de redacción e director dos semanarios *Justicia y Renovación Social*.

En 1930 funda o xornal Vallibria, de amplo criterio, que foi a canle doada para escritores entón moi novos. Álvaro Cunqueiro, Francisco Fernández del Riego, pero recoñecidos como moi prometedores. Colaboraron tamén Noriega Varela, xa poeta famoso; Aquilino Iglesia Alvariño, José Díaz Jácome, Francisco Leal Insua e outros...

Trapero Pardo pasa adolescencia e xuventude no Seminario de Mondoñedo. Estudia con excelente aplicación desde os catorce anos ata remata-los estudos eclesiásticos, pero non quixo ordenarse de sacerdote. Foi moi apreciado naquel recollido ámbito. Sábese que perante o curso 1924-25 vivía no Palacio Episcopal e que, no seu tempo, rexeitou a proposta de finalizar en Roma a carreira eclesiástica, que xa non pensaba exercer.

Hai tamén un dato curioso: foi mestre de Latín de Cunqueiro, do que exalta o enxeño e a memoria prodixiosa capaz de memorizar un longo texto latino denantes do seu significado.

A súa dedicación ó xornalismo en Mondoñedo e Lugo foi intensísima, sen impedimento para abordar novas experiencias informativas: radio, televisión. Foi atraído incansablemente cara a tódolos eidos da cultura: poesía, *Lóstregos e moxe-nas*. Unha lenda histórica: *O Mariscal Pardo de Cela, El Santuario de los Remedios, Pintura mural*

gallega, Estudio y notas sobre "El Caballero de las botas azules", de Rosalía de Castro. Teatro: "Non chores, Sabeliña". Diversos traballos sobre Lugo e a súa provincia: arqueoloxía, arte, turismo, etc... A súa actividade foi imparabile.

Dirixiu os xornais: *La Voz de la Verdad; El Progreso*, de Lugo; *El Heraldo de Vivero* o *Boletín del Ayuntamiento de Lugo*; a revista *Lucus*... Foi cofundador e presidente da Asociación Provincial de *Amigos de los Castillos*. Foi cronista oficial e desempeñou outros moitos cargos directivos.

Pero a creación do personaxe *Pelúdez* foi o que lle proporciona a Trapero Pardo a meirande sona. *Pelúdez*, paisano de paradisíaca incultura, participa como protagonista na algarexada das Festas de San Froilán en Lugo. Despois aparece en libro: *Pelúdez dixó*. Este personaxe, co seu humor retranqueiro e pailoco, entra de cheo na audiencia popular e na conciencia enxebre que o idealiza.

A el se dirixe o poeta Manuel María nun soneto que comeza:

*Meu querido PELÚDEZ, bon amigo
luguesa frolo de monte e de lameiro
freixo frondoso, nobre castiñeiro,
mistura de bon millo e de pantrigo...*

Foron proverbiais o compañeirismo e a xenrosidade de Xosé Trapero Pardo.

Son estes, datos tirados do meu Discurso Académico *Diálogos con Rosalía*, 1996, xa que na miña obrigada "Lembranza" evocaba con agarimo a don Xosé Trapero como o meu predecesor na cadeira da Letra U da Real Academia Galega.

Luç Pozo Garza

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

1. ENCICLOPEDIA VIVA

Dotado pola natureza de excelente saúde, tenaz memoria e fina sensibilidade, Xosé Filgueira Valverde correspondeulle con traballo incansable, lectura insaciable e preocupación cultural. Os noventa anos do periplo de Filgueira enchen case todo o século XX porque estivo en case tódalas iniciativas e acontecementos culturais destes cen anos.

O exhaustivo traballo bibliográfico de María Jesús Fortes Alén¹, que elenca canto Filgueira publicou e mailos cursos e conferencias que deu, contén 4.533 entradas. Entre libros e folletos publicou máis de trescentos títulos, máis de mil artigos en xornais e revistas (só nos *Adrais* conto 578) e máis de 1600 conferencias, cunha media de tres libros, trece artigos e vinteunha conferencias por ano. É dicir, *Nulla dies sine linea*. É certo que tratou algúns asuntos varias veces, pero só o número de persoas citadas nos títulos ascende a 789, o que dá idea da extensión do seu repertorio: as máis estudias foron, por esta orde, Castela, Sarmiento, Rosalía, Afonso X, Otero Pedrayo, Sánchez Cantón, Valle Inclán, Camoens, Cunqueiro, Bouza Brey, Xelmírez, Losada Diéguez, Antonio Fraguas, Alfredo García Alén, Risco, Méndez Núñez, Lago González, Manuel Quiroga Losada e Tomás Luís de Victoria. Os temas máis estudados foron, tamén por esta orde, Pontevedra, Compostela, Galicia e a súa cultura, Música, Pintura e Arte en xeral; a unha certa distancia seguen o Nadal, a Lírica medieval, a Arqueoloxía e a Antropoloxía. Esta actividade portentosa convérteo nun dos homes importantes da Galicia deste século.

Filgueira, licenciado en Dereito, diplomado en Psicoloxía e doutor en Filosofía e Letras, foi un erudito e, por tal, foi membro da Real Academia Galega e da de Belas Artes. Pero tamén o foi doutras trece Academias ou altas Institucións Culturais de España, Portugal, Brasil e Alemaña. Dende moi novo traballou nas cousas da cultura galega, entendida no senso máis global, e foi quen máis anos exerceu a súa condición de académico, xa que entrou na Galega ós 35 (en 1941)². Naceu e morreu en Pontevedra e nela viviu sempre, non sendo pequenas estadias en Barcelona e Lugo.

Filgueira era unha enciclopedia viva que parecía conter canto se podía saber de lingua galega, literatura, artes plásticas, arqueoloxía, historia, pero tamén de lugares, obras artísticas, persoas ou acontecementos relevantes de Galicia. Pola cantidade de especialidades que conectou a súa cabeza privilexiada, Filgueira foi un erudito ó que, probablemente sen hipérbolo, podemos conceder-lo título de sabio. Polígrafo, coma Varrón, Isidoro de Sevilla ou Leonardo da Vinci, foi, se se permite o paradoxo, un polígrafo monotemático, porque pouco escribiu que non tivese que ver con Galicia. As obras completas del ben podían titularse *Galicia e os galegos*. Pero dentro diso tocou tantos asuntos que aínda hoxe é difícil entrar nun e non acabar dicindo: *Por aquí xa pasou Filgueira con información de primeira man*. O magnífico traballo bibliográfico de María Jesús Fortes Alén, citado arriba, quíttalle a estas palabras calquera sombra de hipérbolo. Referireime só a algúns aspectos da obra.

A lingua galega. Ós 17 anos deu a súa primeira conferencia en galego, ós 20 publicou con

Lois Tobío, Manuel Magariños e Cordal Carús un *Vocabulario Popular Galego-Castelán*, ós 27 deu na Universidade de Santiago o primeiro curso de Literatura galega (1933), ós 29 (1935) descubriu en Lugo o *Vocabulario galego* do bachiller *Olea* entre as follas dunha *Xeografía* de Ptolomeo, impresa en Lyon en 1535, co que adiantou en dous séculos o inicio da lexicografía galega. Nos anos difíciles da guerra e da posguerra mantivo anonimamente viva a única publicación que chego en galego á milleiros de casas, *O Gaiteiro de Lugo*. Anos máis tarde defendeu nas Cortes a introducción do galego no sistema escolar, sendo o primeiro que alí pronunciou palabras galegas. Porfiou moito ante as autoridades españolas para a repriminación da toponimia galega. E eu son testemuña de non poucas xestións, non sempre públicas, para impulsa-lo uso do galego na liturxia. Na *Bibliografía informatizada da lingua galega* ("www.cirp.es") Filgueira aparece con 114 títulos, nos que incluso toca temas de moderna sociolingüística.

A lírica medieval. *La Cantiga CIII. Noción del tiempo y gozo eterno en la narrativa medieval*, traballo co que se doutorou en 1935 en Madrid, é unha tese pioneira de literatura comparada. Ingresou en 1941 nesta Real Academia Galega con *Da épica na Galicia medieval*. En 1949 apareceu o seu traballo *Lírica medieval gallega y portuguesa* dentro da obra *Historia general de las literaturas hispánicas*. En 1976 publicou *Sobre lírica medieval gallega y sus perduraciones*. A estes traballos seguiron moitos outros, que, en parte, están recollidos en 1992 no libro *Estudios sobre lírica medieval*.

No eido da música, traballou sobre os músicos do Pórtico da Gloria, os Cantos e narracións do Camiño Francés e debémolle a ordenación e publicación en 1942 do *Cancioneiro Musical de Galicia* de Casto Sampedro (a quen sucedeu na R.A.G.), ese material recollido entre 1884 e 1918 que había permitir máis tarde o renacemento musical masivo na obra de *Milladoiro*, *Fuxan os ventos*, *Carlos Núñez*, etc. Colaborou na recuperación do perdido *Cancioneiro de Bal y Gay*. E apoiou na Fundación Barrié o patrocinio do

inxente *Cancioneiro popular galego* (1984-1995) de Dorothé Schubarth e A. Santamarina. Nos anos nos que foi director do Instituto de Pontevedra, o coro daquel centro foi un dos mellores de España.

No eido da historia o seu *Archivo de marcanantes* (1946) rescatou a historia do máis importante gremio de Pontevedra, unha vila importante na historia marítima do mundo, aínda que hoxe ela perdese o mar. Estudiu múltiples temas de arqueoloxía, historia antiga e medieval de Galicia; e non pouco de artes plásticas, maiormente de pintura e escultura. A súa excepcional memoria permitiulle encontra-lo fío conductor entre a actualidade e as máis recuadas noticias de calquera asunto. Detectou sangue galego en ilustres foráneos, coma Fr. Luís de Granada ou san Antonio de Lisboa; e explicou a relación con Galicia doutros coma Cervantes, Góngora, Cosme de Medici, Camoens ou o Conde de Barcelos. Difundi importantes datos do Conde de Gondomar, Pai Gomes de Soutomaior, Fr. Rosendo Salvado, Pedro Mariño de Lobeira, Fontán, Méndez Núñez, Casto Sampedro, Feixoo, Rosalía, Valle Inclán e, sobre todo, Sarmiento e Castelao. Publicou magníficas semblanzas de moitos galeguistas do século XX.

Foi pena que non cultivase máis a creación literaria, para a que tiña ben linda pluma, como amosou nas prosas *Os nenos* (1925), *O Vigairo* (1927), *Agromar* (1936) e cantas despois se recolleron en *Quintana viva* (1971).

2. POLIFACÉTICO E DIVULGADOR

Filgueira foi un polígrafo; se cadra, o derradeiro polígrafo galego, porque na medida en que Galicia se vai vertebrando e acada goberno propio, tres universidades e varias editoriais rendibles, van aparecendo a centos os investigadores profesionais das letras e das ciencias de Galicia, e os museos dispoñen de persoal asalariado e especializado. Isto é moi bo pero pode ter un alifaz. A profesionalización crea un problema de espazos: algúns investigadores chegan a sentirse propietarios do seu tema de traballo e, por veces, a competencia entre os investigadores vólvese educadamente feroz. Óese dicir, coa boca pequena, que a

solidez do que un publica é inversamente proporcional á cantidade de especialidades nas que se mete, refenda do vello refrán *Quen moito enfeixa pouco ata*. Ponse en moda un tipo de investigación vertical, coma esas lámpadas que concentran toda a súa luz nun punto e deixan o entorno en sombra negra. Con este sistema o investigador chega a sabelo todo dun microasunto pero pode serlle unha camisa de once varas contextualiza-lo seu traballo e acompasalo co pulso do seu pobo; pode mesmo ser un científico aséptico ó que non lle interesa nada o rexurdimento político e cultural deste pobo. Hoxe é doado ser investigador vertical, e empeza a habelos, pero antes era máis difícil que os houbese, porque a investigación era gratuíta; os investigadores, poucos, e as necesidades, moitas. Había *sitio pra todos*. Filgueira formaba parte dos que investigaban porque tiñan clara conciencia de que este noso pobo empezaba a acordar do seu sono secular e que ese proceso só se consolidaría recuperando a memoria e difundindo os nosos valores. E iso imponía unha investigación horizontal e interdisciplinar, que ás novas xeracións lles pode parecer dispersa, pero que iluminaba o contexto dos temas estudados. O traballo constrúa o curriculum do pobo, máis có currículum persoal. Aquel investigador tiña que ser galeguista, xeneroso, polivalente.

A aparente *dispersión* de Filgueira non foi, como pode ser noutras persoas, incapacidade para o rigor do especialista vertical: chega con mirárle-la data ós traballos que publicou para ver que a bibliografía dalgúns temas empeza con el, que abriu camiños que non existían, en moitos casos gracias a esa prodixiosa memoria horizontal, que coma unha arañeira atrapaba datos dispersos pero relacionados. De por parte, moitos deses traballos manteñen dignidade abonda, aínda que pasaron anos, aumentaron os investigadores e avanzou a investigación.

Pero ademais Filgueira era moi práctico e por iso sempre tivo ansia de que o seu traballo non quedase preso no mingado ámbito dos eruditos, senón que chegase ó pobo ó que estaba destinado. Iso fíxoo estar presente na prensa. Pero non estivo nela con artigos intrascendentes -porque

sempre pensou que non había tempo que perder-señón con artigos nos que en forma dixerible e amena revelaba segredos de investigador que nos facían senti-la honra de sermos galegos e que incitaban o lector común a ama-lo seu país, e o posible investigador a segui-la pista que el descubriera. Deste xeito, calquera parroquia que petase na porta del para un programa de festas, fose Rianxo ou Berducido, Redondela ou Viveiro, o Castro de Vigo ou a Festa do viño da Ulla, levaba sempre o galano de segredos antigos das súas propias casas ou ritos ou devanceiros. Desenterraba noticias que nin os máis vellos do lugar lembraban, talmente coma se fose un protagonista do que pasou hai centos de anos. Moitos deses traballos, logo pasaban á sección *Adral* do *Faro de Vigo* e algúns forman hoxe nove tomos que fan fala-las pedras e enchen a memoria de pequenas luces. *Docebat delectando*. ¡Que agradable ler un capítulo do *Adral* cada noite! Ábrese e un acouga sabéndose membro dun pobo cheo de riquezas ocultas e que merece que o amemos. Tres minutos de luz e exclamar: ¡Galicia existe! ¡Galicia non é pouca cousa! ¡Somos alguén! Por iso di no limiar do *Segundo Adral: Dareime por ben satisfeito se [o que eu escribo] pode sumar algo á vosa cencia e conciencia de Galicia*. Máis dunha vez lle teño oído dicir que de boa gana cambiaba un verso do noso Himno desta forma *Non deas a esquecemento canto tes de valía*, porque gañabamos máis esquecendo *o rudo encono* e recuperando a memoria histórica e maila conciencia do patrimonio deste pobo -terra e mar, historia e arte, lingua e sentimento. O patrimonio acumulado constrúe un pobo, pero a amnesia destrúe todo. O alento dun pobo é a memoria.

Que Filgueira non se amurallase na prosa repenicada e arcana dos cenáculos eruditos é un mérito que non todos comprenden e moi poucos acadan. Escribir transparente é difícil. Quen sexa entendido nun tema que toca Filgueira nun *Adral* catará o rigor que hai trala transparencia periodística que el consegue dosificando con habelencia concreto e abstracto, recto e metafórico, directo e alusión erudita. E, se o entendido repara nas datas dos traballos e na escasa bibliografía con que Fil-

gueira tivo que escribir, encontrará máis dunha vez que quen está tras desa prosa sinxela é o descubridor de asuntos, persoas, datos. A diferenza doutros polígrafos, rematou canto empezou, porque sempre tivo o sentidíño de marcarse metas pequenas. Os seus moitos poucos fan unha obra monumental, enciclopédica, galeguizadora. É imposible non acabar orgulloso de ser galego, se un ten na cabeceira da cama os seus nove *Adrais* e vai lendo cada noite un capituliño, porque son unha enciclopedia galeguizadora.

Filgueira escolleu ser un erudito divulgador e un xestor cultural, porque era o que Galicia precisaba no seu tempo.

3. MENTE ORGANIZADORA E POSIBILISTA

Deixando para outros a análise e valoración da súa inmensa obra, coído de xustiza destacar estoutra calidade. Tivo sempre unha mente organizadora e posibilista. A esa capacidade organizadora débese que, moi noviño, fose un dos secretarios do Partido Galeguista; que con 17 anos fose un dos que o 12 de outubro de 1923 crearon en Ortoño o *Seminario de Estudos Galegos*, aquela factoría que introduciu o estudio interdisciplinar de Galicia, que trouxo a Galicia autoridades coma Obermaier, Carolina Michaëlis, Gamillscheg, Sponer ou Piel para lles dar a coñece-la nosa cultura; e que pedía a autonomía para Galicia, a independencia universitaria en relación a Madrid (e a Residencia, o Estadio, a Biblioteca América), a igualdade de dereitos para a lingua galega e o establecemento de cátedras permanentes de cultura galega. Membro fundador do *Museo de Pontevedra*, dirixeo entre 1942 e 1986, converténdoo nun museo modélico, que foi innovador na súa vocación investigadora e pedagóxica, coa incorporación de estudantes ós traballos de guía, organización de exposicións, conferencias e publicacións⁸. Tamén a esa mente organizadora se debe que en 1944 empezase a elaboración dunha bibliografía temática de Galicia que chegou ás 26.000 fichas en 1987.

Foi un sabio. Pero a súa mente posibilista protexeuno da tentación do elitismo anacoreta de tantos sabios. Filgueira foi tamén home de acción e non refugou a actividade política antes da gue-

rra. Como nunca concibiou o galeguismo como pura paixón intelectual, senón como algo que tiña que chegar ás masas, soubo darse maña para seguir estudiando e publicando cousas da lingua e cultura galega nas terribles condicións da posguerra, mesmo se en galego só podía facer esa cousa tan humilde que era *O gaitero de Lugo*, pero do que chegaron a venderse 150.000 exemplares. O seu talante posibilista, que o distinguiu sempre dos que practican *o todo ou nada*, explica que a súa man de xestor apareza entre 1923 e 1996 en case todo o que é decisivo para a cultura de Galicia. No fragor da Guerra Civil contribúe a salvar do lume canto había na casa de Castelao e posteriormente reintegrarlo dignamente a Pontevedra; permítelle estar na reorganización do pouco do *Seminario* que as circunstancias permitían, baixo a denominación de *Instituto P. Sarmiento*, e facelo operativo co nacemento en 1942 do seu boletín *Cuadernos de Estudios Gallegos*; explica o impulso á convocatoria das *Bienais de Pontevedra*; explica que en 1949 cree a editorial dos *Bibliófilos Gallegos*, adiantándose nun ano a Galaxia, coa publicación dos *Camiños no tempo* de Ramón Cabanillas e impulsando a novela en galego, a tradución e a recolla do refraneiro; explica que en 1965 participe na creación dos cursos de Lingua e Literatura Galegas na Universidade, e en 1972 na primeira cátedra universitaria de galego. Culmina a súa vida de xestor cultural sendo Conselleiro de Cultura da Xunta de Galicia (primeiras transferencias do Goberno español) e como Presidente do Consello da Cultura Galega, (nova sede no Pazo de Raxoi e vida intensa nas comisións). Ese posibilismo de Filgueira explica tamén un dato importante: calquera que, reparando na cronoloxía, repase a produción del catará que o galeguismo de Filgueira non se guadianizou: publicou sen pausa.

Ese posibilismo levouno a ser alcalde de Pontevedra en momentos nos que as masas estaban máis insensibilizadas do que hoxe, que non é pouco, e impuxo alí criterios estéticos que salvaron a zona antiga da cidade. Quixo estendelos a Combarro, de onde unha vez os veciños o correron berrando *¡Queremos ser modernos!* Os

tesouros que garda o Museo de Pontevedra son froito de centos de xestións, por veces delicadas, para impedi-la desaparición. Non é este o lugar de valora-la súa xestión política, pero si de constatar que non o devorou o coche oficial, porque foi un ilustrado político máis ca un político ilustrado.

Este posibilismo, lonxe de ser un analxésico para a dor que lle provocaba a morte e o exilio de tantos amigos galeguistas, levouno a agachar na súa casa durante os tres anos da guerra unha persoa de esquerdas que o franquismo buscaba, conseguirlle unha amnistía ó remata-la guerra e, sobre todo, impoñer durante toda a súa vida silencio verbo deste longo episodio, porque a man dereita non debe sabe-lo que fai a esquerda. Ese era o posibilismo de Filgueira, un posibilismo ennobrecido coa altura ética e a elegancia da discreción. Nos milleiros de páxinas que escribiu reitera uns sorprendentes espacios en branco: son os silencios ante rumores mal fundados; silencio ante a distancia dalgúns sectores do nacionalismo, silencio sobre aquel de quen el non puidese falar ben; preferencia polo que aconteceu antes de 1936, (síntoma que contradí certos diagnósticos apresurados); negativa a saír de Pontevedra para voar profesionalmente: velaí altura ética e estética.

¡Que difícil é gardar silencio cando nos atacan e unha palabra podía defendernos! Pero, ¡que ele-

gante é a discreción! Tiven o privilexio de verlle vivir con ese mesmo silencio estoico a alegría de que no final da súa vida dende o galeguismo se lle recoñecese un traballo infatigable, sincero e valioso a prol da cultura galega. O 13 de maio de 1995 unha entidade tan plural coma a Fundación Premios da Crítica Galicia entregoulle en Vigo o título de *Galego Egrexio*. O ano seguinte concedéronlle o título de *Doutor honoris causa* en Historia a Universidade de Santiago (26.4.1996) e en Filoloxía Galega a Universidade de Vigo (31.5.1996). Catro meses despois (13.9) e nese clima descansou para sempre, gloria desta Academia e de Galicia, deixándonos un patrimonio de memoria, de estética e de ética.

Xesús Ferro Ruibal

NOTAS

- 1 FORTES ALÉN, María Jesús (ed. lit.). *Ó dr. Filgueira Valverde nos seus noventa anos (1906-1996) : bibliografía, traballos, eloxios / edición preparada por Mª Jesús Fortes Alén*. Pontevedra, Caixa de Aforros de Pontevedra, 1996.
- 2 Se non marro, el e Amador Montenegro Saavedra cadran en seren os académicos máis novos (entraron ós 35 anos); pero ninguén coma Filgueira foi académico durante 55 anos.
- 3 O actual director, Carlos Valle, entrou como estudante colaborador ós doce anos e confesa que iso decidiu, coma no caso doutros investigadores, a súa vocación.

ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS

O día 5 de novembro de 1999 morreu en Santiago ós 93 anos de idade D. Antonio Fraguas, figura destacada da cultura galega e que gozou dunha popularidade pouco común nos ambientes intelectuais da nosa terra. Fraguas naceu o 28 de decembro de 1905 en Loureiro de Cotobade (Pontevedra), nun barrio chamado Insuela, fillo dun canteiro que emigrara ó Brasil pouco antes del nacer e de onde volveu en 1912. De neno axudaba á familia nas tarefas campesiñas e aprendeu a ler coa súa propia nai. Despois foi á escola que había na súa parroquia, no lugar da Costa, onde había un mestre que non lles ensinaba moitas cousas, pero máis tarde tivo a oportunidade de asistir a unha escola de pago que abrira en Famelga (Augasantas) un mestre cualificado que abandonara a escola estatal. Os pais tiñan decidido emigrar todos xuntos ó Brasil e que o rapaz chegase a ser maquinista de tren, porque un curmán do pai, que era maquinista de primeira, quería ensinarlle o oficio para que o substituísese a el, pero esta decisión non se materializou porque o mestre de Famelga, decatándose das boas calidades e da intelixencia do neno, que era dos máis destacados da clase, convenceu á familia para que lle deixasen empezar a estudia-lo bacharelato e que despois doadamente podería estudar Maxisterio. Gracias a esta intervención, puido estudia-lo bacharelato no Instituto de Pontevedra, que realizou desde 1919 a 1924, os dous primeiros anos por libre e despois xa por oficial. Alí tivo como profesores a Castelao e, especialmente, a Losada Diéguez, que influíu nel poderosamente e o converteu ó galeguismo, feito que o levou a unha militancia activa na defensa da lingua. Para esta defensa fundou en 1923 a Sociedade da Lingua, con outros rapaces novos, entre eles co seu amigo e

compañeiro máis querido Sebastián González García-Paz, e interveu en mitins.

Rematado o bacharelato, trasladouse a Santiago, onde de 1924 a 1928 estudou a carreira de Filosofía e Letras. Sendo estudante, entrou en 1924 nas *Irmandades da Fala* (que presidía Vicente Risco) e fixo amizade con moitos dos fundadores do benemérito *Seminario de Estudos Galegos*: con Castelao, Risco, Otero Pedrayo, Cuevillas, Bouza Brey, Xurxo Lorenzo, Xaquín Lorenzo, Filgueira Valverde e outros. Durante os anos de estudante acudía con moita frecuencia ó *Seminario* para asistir ás reunións científicas, se ben nun principio tiña certa prevención porque estaba a pensar na *Sociedade da Lingua* que crearan en Pontevedra, e foi unha vez máis Losada Diéguez o que influíu nel e en Sebastián González para que fosen ó *Seminario*. Xa en 1928, unha vez rematada a carreira, pasou a ser membro numerario del e alí participou nas seccións de Xeografía (dirixida por Otero Pedrayo), Etnografía e Folclore (dirixida por Vicente Risco) e Prehistoria (dirixida por Florentino L. Cuevillas). Con eles colaborou en distintos traballos de investigación e exerceu unha enorme actividade. Como el mesmo ten dito, tiña que facer de todo: desde catalogar castros ata recoller cantigas ou estudar unha ponte. Unha bolsa da *Junta para la Ampliación de Estudios* en 1928 permitiulle participar na catalogación dos castros da zona de Lalín e tamén estivo nas campañas de arqueoloxía. Ademais, na sección de Xeografía fixo un estudio sobre as “Rías Baixas” e “As terras de media montaña de Cotobade” e participou noutros traballos con Otero Pedrayo; na de Etnografía tomou parte, por exemplo, en 1929 na recollida de materiais do que sería o libro *Terra de Melide* (publicado polo *Seminario* en 1933) e pre-

parou o seu artigo sobre o entroido (publicado en 1930). Tamén foi bibliotecario da institución, dedicouse a facer fichas da bibliografía galega existente e participou na formación do Museo Etnográfico do *Seminario* e na recollida de materiais para o mesmo.

Unha vez rematada a carreira e os traballos encomendados no *Seminario*, foi para a aldea e inclusive pensou en emigrar á América, pero pola intervención de Sebastián González concedéronlle unha axudantía no Instituto e tamén comezou en 1929 a súa actividade como profesor auxiliar na Facultade de Xeografía e Historia, que durou ata 1933 e que alternaba con clases na Academia Xelmírez. En 1933 foi facer uns cursiños a Madrid e conseguiu a praza de profesor de Xeografía e Historia no Instituto elemental da Estrada (Pontevedra), cátedra que puido ocupar ata 1936. Na Estrada seguiu a traballar na recollida de materiais etnográficos e na catalogación de castros. Xa en 1936 participou con Castelao, Otero Pedrayo e outros nos mitíns do Partido Galeguista a prol do Estatuto de Autonomía de Galicia, pero ó comeza-la guerra civil viñeron as represalias e foi expulsado da cátedra de instituto pola súa condición de demócrata e galeguista e por ser considerado comunista. El mesmo deixou dito que foi castigado por unha calumnia, pois nin Castelao nin el eran comunistas. En declaracións feitas pouco antes de morrer dicía cun humor característico da súa personalidade: “Dixeron que era comunista e moi perigoso ... pero agora aínda son máis perigoso porque ando de bastón”. Debido á perda do traballo, tivo que vivir dando clases particulares e, rematada a guerra, non o deixaron reincorporarse á súa cátedra nin conseguiu na década dos corenta gañar praza en ningunha das oposicións ás que se presentou, pois daquela tiñase en conta a traxectoria política e para el a súa non era favorable nunha época de dictadura sanguinaria e intolerante na que era considerado un comunista perigoso. De aí que de 1940 a 1950 exercese o ensino privado na *Academia Menéndez y Pelayo* de Santiago, que el fundou xuntamente con outro profesor, se ben tamén é certo que entre 1943 e 1950 estivo de profesor interino na Facultade de Xeografía e Historia e puido intervir nos Cursos de Verán para estranxeiros na Universidade.

Desaparecido o *Seminario de Estudos Galegos* polas represalias franquistas, creouse como o

seu continuador en 1944, despois dalgunhas dúbidas e reticencias dos antigos membros que quedaran en Galicia, o *Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos*, do que foi nomeado bibliotecario e do que tamén chegou a ser secretario. Fraguas seguiu realizando traballos de investigación e en 1950 presentou a súa tese de doutoramento en Madrid sobre o *Colexio de Fonseca*. Neste mesmo ano, por fin, conseguiu gañala cátedra de Xeografía e Historia no Instituto de Lugo, do que foi secretario e xefe de estudos, e alí permaneceu ata 1959, alternando o ensino coa investigación e colaborando no Museo Provincial de Lugo e no Museo de Arte Sacra da Diocese. Aínda que en Lugo estaba moi contento, atraíao máis a cidade onde estudiara, e en 1959 pediu o traslado para o Instituto Rosalía de Castro de Santiago, onde exerceu a docencia e foi xefe de estudos ata a súa xubilación en 1975.

Fraguas sempre foi un home bo e xeneroso, dunha enorme modestia e humildade, ameno e habilidoso conversador, amigo de todos, cun grande sentido do humor e sempre disposto a axudar a quen solicitase a súa axuda ou a necesitase, un home de grande sabiduría e tolerancia que soubo impartir-lo seu maxisterio e dar a coñecer-los seus profundos coñecementos na cátedra e fóra dela. El non renunciou nunca ás súas orixes e considerábase un home da aldea, unha persoa que sentía orgullo por proceder dun lugar onde se conservaba a lingua e as tradicións ancestrais e que tratou de transmitir-las ós seus alumnos o amor pola terra, aplicando ó mesmo tempo as teorías da *Institución Libre de Enseñanza*. Como declarou algunha vez, quería que os alumnos soubesen os mares verdes da Terra Chá; que o centeo, que para eles só era pan, formaba parte da economía galega; que lles dar un modelo de moral, un sentimento galeguista, que se convertesen en homes sen chata. Por iso era moi querido polos seus alumnos e tódolos que pasaron polas súas clases gardan del unha lembranza totalmente positiva e inmorredoiro. Ese amor pola aldea e polo mundo campesiño levouno a estudar insistentemente e con mestría a cultura popular, as tradicións galegas, a pegada que nos deixaron os nosos devanceiros; a recoller materiais de todo aquilo que se conservou en Galicia ó longo dos séculos e que foi desaparecendo nas últimas décadas deste presen-

te século tan nefasto para a natureza e destructor da idiosincrasia de tantos pobos.

O seu sentimento galeguista era profundo, pero nunca tivo aspiracións políticas. Para el ser galeguista non era máis ca ser amante da nosa terra, non quería comprometerse con ningún ideario político. Amaba a Galicia sobre tódalas cousas e sempre desexou o mellor para ela, pero sen enfrontarse con ninguén, cunha profunda ética e moral e unha grande relixiosidade. Todo isto fixo que moitos investigadores o tivesen de guía e seguisen o seu camiño no terreo da investigación. Cando en 1998 no *Correo Galego* o fixeron *Galego do ano*, dixo: “Teño que agradecerlle a Deus todo, porque eu son un home modesto, un aldeán e nada máis”. Noutra ocasión repetiu parecidas palabras: “Eu procurei ser un ser humano que non se mete con ninguén, porque eu son un home modesto, un aldeán e nada máis”.

Todas estas cualidades persoais, tanta bondade, tanta entrega, tanta axuda e colaboración en calquera tarefa, xuntamente coas súas publicacións, todo en conxunto levou a que fose un dos homes que máis homenaxes recibiu en vida, tanto dos amigos coma dos propios inimigos da lingua e da cultura galega, que se aproveitaron todo o que puideron da súa predisposición positiva. Lembrémo-los cargos máis importantes que desempeñou, as institucións que o recibiron no seu seo e as moitas homenaxes con que o honraron.

Alén dos postos xa citados que ocupou nos institutos da Estrada, Lugo e Santiago, así como no *Seminario de Estudos Galegos* e no *Instituto Padre Sarmiento*, en 1963 pasou a ser director do *Museo Municipal de Santiago* e en 1992 foi nomeado *Cronista Oficial de Galicia*. Tamén foi arquiveiro e bibliotecario da *Real Sociedade Económica de Amigos do País de Santiago*, director da sección de Historia Moderna do *Instituto de Estudos Xacobeos* e vicepresidente da *Arquiconfraría do Apóstolo Santiago*.

Entre as institucións ás que pertenceu cómpre destacar que o 12 de febreiro de 1951 foi elixido membro numerario da *Real Academia Galega*, a proposta de S. Portela Pazos, R. Otero Pedrayo e Luís Iglesias, substituíndo precisamente ó seu amigo Castelao, feito que lle produciu unha profunda emoción, se ben o discurso de ingreso se demostrou ata o 8 de maio de 1956, seguramente debido

ás circunstancias políticas, que non eran moi favorables para poder facer un eloxio de Castelao pouco despois da súa morte, tendo en conta á intransixencia do réxime franquista, que facía todo o posible para minimiza-la figura impresionante do autor de *Sempre en Galiza*. O discurso de ingreso de Fraguas permanece inédito na Academia e non leva título, se ben Alonso Montero en *Presencia de Castelao na Academia. Textos inéditos e outras páxinas* (A Coruña, Publicacións da Real Academia Galega, 1999, p. 10) lle pon o título de *Coplas cantadas nas ruadas de Loureiro de Cotobade* e transcribe a “Laudatio” que fai de Castelao (pp. 29-31), así como unha parte da contestación ó novo académico feita por Otero Pedrayo (pp. 33-34). Por outra banda, en 1976 Xaquín Lorenzo e mais el foron os principais impulsores da fundación do Padroado do *Museo do Pobo Galego*, coa fin de crear un centro onde se recollese unha mostra da cultura popular da nosa terra e houbera a posibilidade de formar unha boa biblioteca para servir de base a estudos de investigación. O Museo instalouse no edificio de San Domingos de Bonaval, que desde entón se comezou a rehabilitar e a acondicionar. Xaquín Lorenzo presidiu o Padroado ata a súa morte en 1989 e Fraguas foi director do Museo ata ese mesmo ano, en que pasou a presidi-lo Padroado, ademais de seguir coa dirección, realizando un labor transcendental, que levou ó Museo a ser actualmente unha institución fundamental no desenvolvemento da cultura galega. Ademais, en 1983 creouse o *Consello da Cultura Galega* e foi membro del desde un principio, coordinando a Ponencia de Antropoloxía. Tamén foi un dos creadores da heteroxénea *Academia Galega de Ciencias* en 1977, así como membro correspondente da *Sociedade Portuguesa de Antropología e Etnología* do Porto, da *Associação dos Arqueólogos Portugueses* de Lisboa e da *Real Academia da Historia* de Madrid.

As homenaxes que recibiu nos últimos anos foron numerosísimas e moi variadas. Así, en 1973 fixérono *Pontevedrés do ano*; en 1974 Colexiado distinguido do Colexio de Doutores e Licenciados en Filosofía e Letras e Ciencias do Distrito Universitario de Santiago; en 1984 recibiu da Xunta de Galicia a *Medalla Castelao*, o Concello de Santiago nomeouno *Fillo Adoptivo* e concedeulle a *Medalla de Prata ó Mérito Cultural*, o Concello de Cotoba-

de fíxo *Fillo Predilecto*, os responsables do Pedrón de Ouro outorgáronlle o *Pedrón de Ouro* e o Museo do Pobo Galego impúxolle a *Insignia de Ouro*; en 1985 recibiu o *Premio Trasalba* da Fundación Ramón Otero Pedrayo; en 1988 o Concello de Santiago entregoulle a *Medalla de Ouro ó Mérito Cidadán e Culturale* a Xunta de Galicia deulle o *Premio de Investigación*; en 1989 puxéronlle o seu nome a unha rúa na cidade de Lugo e en 1990 fixeron o mesmo na vila de Melide; en 1992 recibiu o *Premio Otero Pedrayo* instituído polas catro Deputacións Provinciais galegas; en 1993 impuxéronlle a *Insignia de Ouro* da sociedade Fillos e Amigos da Estrada e concedéronlle o Premio *Los 90 de Oro* do Consejo Español de Mayores e a Fundación Mapfre; en 1994 púxoselle o seu nome ó Instituto de Fontiñas de Santiago, concedéuselle a *Medalla de Ouro e Brillantes* da Asociación de Empresarios de Artes Gráficas e fíxoselle unha homenaxe no Concello de Cotobade; en 1995 a Xunta concedeuulle o *Premio das Letras e das Artes*, a Universidade a *Insignia de Ouro*, a Asociación do Traxe Galego de Santiago a *Medalla de Ouro* e o Concello de Santiago púxolle o seu nome a unha avenida; en 1998 a Enxebre Orde da Vieira deulle o título de *Patriarca da Galegnidade*, os periódicos *O Correo Galego* e *El Correo Gallego* fíxérono *Galego do Ano* e a Deputación Provincial da Coruña celebrou o *I Certame de Artesanía Antonio Fraguas Fraguas*. Ademais, en 1995 celebrouse un simposio na súa homenaxe, coordinado por X. M. González Reboredo e publicado co título *Medicina popular e antropoloxía da saúde. Actas do Simposio Internacional en homenaxe a D. Antonio Fraguas. Santiago de Compostela, 11 ó 14 de outubro de 1995* (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1997). Deste Simposio foi Presidente de Honra. A todo isto debemos engadi-la homenaxe xeral que recibiu os días da súa morte e enterramento, pois o seu cadaleito tivo a honra de estar exposto nun salón do Museo do Pobo Galego, por onde pasaron numerosos amigos a darlle o último adeus, e o funeral celebrouse na Igrexa de San Domingos, abarrotada de público, coa única nota negativa de contar con todo o aparato político pouco ou nada vinculado á nosa terra. Esta homenaxe impresionante rematou co soterramento do seu cadáver nun lugar privilexiado do cemiterio santiagués de Boisaca.

Don Antonio sempre tivo afección ós libros e pasaba moito tempo a ler obras de diferente condición, debido á súa curiosidade e ó seu desexo de estar ó día e coñecer tódalas correntes e innovacións que ían xurdindo. Por iso se dedicou a comprar numerosos libros desde a súa xuventude e trataba de deles todos. Cando fundou o Museo do Pobo Galego, dixo que el só era un mirón, un individuo que vía as cousas e que as aplaudía porque se facían moi ben. A este museo doou a súa preciosa biblioteca en 1994 e en 1999, o 9 de agosto, asinou na súa casa a Acta de constitución da *Fundación Antón Fraguas*, porque quería converter este centro nun lugar de formación de cultura, un centro que xestionase a súa biblioteca, que recollere e estudiase a cultura material e espiritual, que proxectase e dinamizase o patrimonio que el e a súa xeración crearan e rescataran e onde pervivise a memoria de Galicia.

Ó longo da súa prolongada vida publicou numerosos traballos en libros, folletos e revistas científicas, así como en revistas de divulgación e en periódicos, e fíxoos ata pouco antes de morrer. O primeiro traballo saíu nun periódico en 1926, o último no número 144 de *Grial*, que, aínda que leva data de 1999, saíu do prelo despois da súa morte. A súa curiosidade levouno a facer investigación sobre historia, xeografía, etnografía, folclore, arte e antropoloxía, sendo moitos dos seus traballos de carácter divulgativo, pois sempre amosou un enorme interese en divulgar-la cultura de Galicia. Entre os libros debemos citar en primeiro lugar a súa *Geografía de Galicia* (Santiago, Porto y Cía, 1953), libro cunha magnífica descrición da nosa terra e no que se ven algunhas das súas preferencias, pois xunto ó estudio da xeoloxía, orografía, hidrografía, o litoral, o clima, a bioxeografía, as riquezas naturais, a industria, a enerxía eléctrica, as vías de comunicación, as comarcas naturais, a división eclesiástica e a división administrativa, tamén fala da agricultura, do traballo no campo, dos regos, da gandería, da pesca, da xente (o traxe, diversións, costumes e crenzas, a lingua), das características da poboación, da emigración, da casa, o hórreo e o muíño, así como da paisaxe. En segundo lugar témo-la súa tese de doutoramento, que publicou cos títulos de *Historia del Colegio de Fonseca* (Santiago, Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos, CSIC, anexo XI de

CaEG, 1956) e *Los Colegiales de Fonseca* (*id.*, anexo XII, 1958); estes dous volumes, que foron traducidos en *O Colexio de Fonseca* (Santiago, Consorcio de Santiago - Instituto de Estudios Galegos "P^e Sarmiento" - Universidade, 1995), representan un estudo fundamental e detalladísimo deste colexio-universidade fundado por Alonso III de Fonseca. Despois apareceron *La Galicia insólita. Tradiciones Gallegas* (La Coruña, Librigal, 1973; 2^a ed., Sada, Edicións do Castro, 1990; 7^a ed., *id.*, 1999), no que divulga a cultura popular: supersticións, a Santa Compañía, meigas e meigallos, os animais no folclore, festas e romarías, etc., así como *Romarías e Santuarios* (Vigo, Galaxia, 1988; reedición non venal feita por *Diario 16-Galicia*, 1992), onde describe as romarías e santuarios principais das catro provincias. En *Galicia máxica* (Santiago de Compostela, Editorial Compostela [*El Correo Gallego*, Biblioteca 114, n. 49], 1991, 91 pp.) e *Carnaval e outras festas* (Santiago de Compostela, Editorial Compostela [*El Correo Gallego*, Biblioteca 114, n. 76], 1992, 94 pp.), recolle sete traballos publicados anteriormente; tamén en *Do entroido* (Santiago, Museo do Pobo Galego [Serie *Alicerces*, 6], 1994) se fai unha tradución ó galego de tres traballos anteriores. Nestes libríños, o mesmo ca en *A Festa popular en Galicia* (Sada, Edicións do Castro, 1995; 2^a ed., 1996) e en *Aportacións ó Cancioneiro de Cotobade* (Trasalba, Publicacións da Fundación Otero Pedrayo, 1985), trata numerosos temas tan característicos da nosa tradición popular. Outros libríños onde recolle traballos anteriores son *La Puerta Santa* (Sada, Edicións do Castro, 1993) e *La Sociedad de "Amigos da Arte" de Santiago de Compostela. Apuntes para su historia* (A Coruña, Imprenta Moret, 1976, 61 pp.; antes publicado en *Abrente*). Por encargo da Academia, fixo unha antoloxía con introducción sobre *Aquilino Iglesia Alvariño. Vida e obra. Escolma de textos* (A Coruña, Real Academia Gallega, 1986) e outra sobre *Celso Emilio Ferreiro* (A Coruña, Real Academia Galega, 1989). Ademais, é autor dunha guía sobre *Santiago de Compostela* (Madrid, Publicaciones Españolas, 1957; reeditada en 1959, 1976 e en Santiago, en edición bilingüe, polo Consorcio da Cidade de Compostela, en 1993) e outra sobre *Lugo* (Santiago, Bibliófilos Gallegos [Colección "Obradoiro" XIII], 1974), onde amosa o coñecemento que tiña das dúas cidades tan vinculadas

á súa biografía, así como un estudo sobre a *Real Sociedad Económica de Amigos del País de Santiago. Primera época: 1784-1813-1821* (Santiago, Sociedad Económica de Amigos del País, 1986), unha introducción a *Manuel Murguía, o Patriarca* (Vigo, Banco del Noroeste, 1979), na serie *Hombres que hicieron Galicia*, unha descrición de *El traje gallego* (La Coruña, Fundación Pedro Barrié de la Maza, 1985) e o estudo referente a Galicia no libro *La antigua y la nueva Galicia. Caminos del mundo* (Guadalajara, Jalisco, México, Cámara Nacional de Comercio de Guadalajara, 1992, 147 pp., con numerosas ilustracións), que escribiu en colaboración con José Rogelio Álvarez. A todos eles podemos engadir *O Conto de Serafín. O Santuario da Franqueira* (Vigo, Ir Indo [Contos do Castromil, 27], 1993).

Por outra banda, publicou numerosos artigos e notas en revistas especializadas sobre os temas máis diversos, algúns deles aproveitados ou reproducidos nalgúns dos libros citados. Así, na revista *Nós* escribiu sobre o entroido nas terras do Sur de Cotobade (a. XII, nº 77, 1930, 84-94), o folclore de Armeses-Listanco (a. XIII, nº 96, 1931, 221-227), o culto ós mortos (a. XIII, nº 87, 1931, 42-46) e as lendas da Fonte Pormás (a. XIV, nº 108, 1932, 218-221), e en 1970 fai a lembranza dunha xeración no *Cincuentenario de Nós. Boletín mensual da cultura galega (1920-1970). Homenaxe da Real Academia Gallega* (A Cruña, 1970, 37-39). Nos *Arquivos do Seminario de Estudos Galegos* tratou o tema das mámoas do Saviñao, a anta de Abuíme e a necrópole do Monte da Morá (V, 1930, 63-91, xuntamente con Cuevillas e Pura Lorenzana). Nos *Cuadernos de Estudios Gallegos* escribiu sobre escritos non coleccionados de Rosalía (II, fasc. 7, 1947, 477-478), festas populares de Galicia: fiadeiros (IV, fasc. 14, 1949, 397-427), o título do Bacharel Pedro de Vitoria, primeiro Catedrático do Estudio (VI, fasc. 19, 1951, 279-282), as farsas de Carnaval en Touro (VI, fasc. 20, 1951, 431-441), apuntamentos sobre mámoas lucenses (VIII, fasc. 24, 1953, 142-146), Gumersindo Laverde y Ruiz, catedrático do Instituto de Lugo (XI, fasc. 35, 1956, 307-312), a antiga Casa da Carnicería de Santiago (XV, fasc. 47, 1960, 349-352), os castros da comarca lucense (XVII, fasc. 53, 1962, 307-328), emprazamento de feiras en Galicia no século XVIII (XXIII, fasc. 70, 1968, 200-223), o paso dos france-

ses por Lugo (XXIII, fasc. 71, 1968, 337-346), notas de artistas en terras lucenses (XXIV, fasc. 72-74, 1969, 110-125), os dereitos de paso pola ponte de Rábade (XXV, fasc. 76, 1970, 245-253), Santiago e a súa terra no Catastro do Marqués de la Ensenada (XXV, fasc. 77, 1970, 299-310), a vila e a terra de Padrón no mesmo Catastro (XXIX, fasc. 87-89, 1974-1975, 250-262), Pedret Casado (XXV, fasc. 75, 1970, 5-19), un asubío de pedra e outros obxectos (XXVI, fasc. 78, 1971, 117-119) e o Padre Sarmiento (XXVII, fasc. 81-83, 1972, 355-367). No *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos de Orense* sobre xogos infantís en Loureiro de Cotobade (XIV, 1943-1944, 95-102), o lobo en terras de Cotobade (XV, 1946, 129-137), o funeral por Carlos II na cidade de Lugo (XIX, 1957-1958, 131-138) e apuntamentos sobre a igrexa de Santiago de Loureiro (XX, 1959-1960, 345-359). No *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Lugo* sobre Pastor Díaz no Colexio de Fonseca (IV, 1950, 69-72), unha impresión da viaxe dos Reis Católicos a Galicia (V, 1952, 3-10) e sobre a historia do Ensino Primario no val de Quiroga (VI, 1954-1955, 8-14). En *El Museo de Pontevedra* sobre a acibecheira compostelá (IV, 1946, 61-68), os colaboradores galegos de Madoz (V, 1948, 173-174), a igrexa de Xanza (VI, 1951, 119-135), a Virxe no cancionero popular galego (XIV, 1960, 67-88) e o Santuario da Peregrina en Compostela (XXXVII, 1983, 333-354). Na *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* sobre máscaras e sermóns de Carnaval en Cotobade (II, 1946, 435-457), unha contribución ó estudio do Nadal en Galicia: Nadais, Aninvos, Xaneiras e Reis (III, 1947, 401-446) e sobre literatura popular en torno ó casamento, embarazo e parto (XXXII, 1976, 185-196, volume que recolle a *Homenaje a Vicente García de Diego*). Na *Revista de Guimarães* sobre dous romances de Galicia (56, nº 1-2, 1946, 117-121), o Garotíño (56, nº 3-4, 1946, 309-314) e unha aportación ó estudio folclórico do castiñeiro, a castaña e o magosto (67, nº 3-4, 1957, 443-458). Nos *Trabalhos de Antropologia e Etnologia (da Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnografia e do Centro de Estudos de Etnologia Peninsular)* unhas notas sobre o folclore de voda en Galicia (XI, fasc. 3-4, 1948, 306-328). Na *Revista Portuguesa de Filologia* unha contribución ó estudio da randeeira en Galicia (vol. I, t. 2, 1948, 463-

484). En *Zephyrus* de Salamanca unhas notas sobre o lume en Galicia: a farsa de “Dulcinea” ou a queima da Pascua (IV, 1953, 401-415, volume que recolle a *Homenaje a César Morán Bardón*). No *Boletín de la Real Academia Gallega* sobre a farsa de Casadenaia (Antas de Ulla) (XXVII, 1956, 162-166), Aquilino Iglesia Alvariño (XXX, 1970, 454-460), Castelao en Cotobade (XXXII, 1975, 54-59), Pedret Casado (XXXII, 1977, 321-334) e Portela Pazos (XXXIII, 1980, 490-496). En *Compostellannum* notas sobre o recibimento do Arcebispo Maximiliano de Austria (VI, nº 2, 1961, 333-343), tres temas relacionados con Santiago no Congreso Etnográfico de Santo Tirso (Portugal) (VIII, nº 4, 1963, 719-722) e Sangüesa e a peregrinación a Compostela (IX, 1964, 329-330). Na *Revista de Etnografía (Museo de Etnografía e História, Junta Distrital do Porto)* sobre o milagre do aforcado (VI, t. 2, 1966, 494-496), algúns seres fantásticos da nosa terra (XII, t. 2, 1969, 371-377) e a Porta Santa da Catedral de Santiago (XV, t. 1, 1970, 123-163, despois reeditado como libro). En *Brácar Augusta* sobre emoción e recordo da Ribeira Sacra (XXI, 1967, 289-297, volume que recolle as Actas do Congreso en conmemoración do XIII centenario da morte de S. Frutuoso). En *Grial*/unhas notas sobre a vida de Sebastián González García-Paz e o seu tempo (VI, 1968, 334-357) e sobre o lugar e a casa onde el naceu (nº 144, 1999, 621-629). En *Atenea* de Mayagüez sobre Galicia: semblante dunha terra (X, 1973, 21-34). En *Abrente* da Coruña uns apuntamentos para a historia da Sociedade de “Amigos da Arte” de Santiago (VI, 1974, 39-61; despois como libríño). Na *Revista del Instituto “José Cornide” de Estudios Coruñeses* sobre a Condesa de Pardo Bazán e o folclore (X-XI, 1974-1975, 55-96). No *Boletín Avriense* sobre a preocupación polo tempo e os astros na crenza popular (V, 1975, 257-270). No *Liceo Franciscano* sobre a vida colexial compostelá: os homes e as institucións (2ª época, ano 28, nº 82-84, 1975, 189-214). No *Boletim da Biblioteca Pública Municipal de Matosinhos* sobre algunhas crenzas sobre o mar (22, 1978, 127-133) e algunhas cantigas do mar (23, 1979, 27-52). Na *Revista Galega de Estudos Agrarios* sobre unha sociedade galega agraria: a Sociedade de Agricultores de Santiago de Loureiro (I, 1979, 211-217). En *Brigantium* sobre a “Pena Cadeira” e dúas pedras máis (IV, 1983, 221-226).

En *Encrucillada* sobre as Almas do Purgatorio (X, nº 49, 1986, 329-346). Nun Extra da *Nosa Terra* sobre Castelao (nºs 5/6, 1986, 65-74). En *Gallaecia* sobre o culto ás ánimas en Loureiro de Cotobade (9/10, 1987, 271-278). En *FEGAMP* (Revista da FEGAMP) sobre os maios e San Xoáns (9, 1995, 19-25). A todo isto podemos sumar un traballo sobre *Literatura oral en Galicia* (Vigo, 1980), unha conferencia recollida nun folleto distribuído gratuitamente.

Ademais, publicou traballos en libros colectivos, actas e homenaxes, como son os seguintes: sobre unha páxina da vida académica do Dr. Fontán, en *D. Domingo Fontán y su Mapa de Galicia en el primer Centenario de la publicación* (Santiago, Anexo I de *CuEG*, 1946, 119-124); sobre os castros da Terra de Saviñao (con F. L. Cuevillas), nas *Actas del III Congreso Nacional de Arqueología. Galicia 1953* (Zaragoza, CSIC, Instituto Fernando el Católico, 1955, 273-333 + 20 pp. de ilustracións), e o grupo dolménico de Monte Orgoso, nas mesmas *Actas* (pp. 409-410 + 1 ilustración); unhas notas sobre o millo, nas *Actas do Colóquio de Estudos Etnográficos Dr. José Leite de Vasconcelos promovido pela Junta da Provincia do Douro Litoral (de 18 a 23 de Junho de 1958)* (vol. III, Porto, 1960, 151-158); sobre restos dolménicos próximos á cidade de Lugo, na *Homenaje al Profesor Cayetano de Mergelina* (Murcia, Universidad, 1961-1962, 343-350); sobre unha aportación ó estudio do teatro popular en Galicia (a farsa de Ribadulla), nas *Actas do 1º Congreso de Etnografía e Folklore promovido pela Câmara Municipal de Braga (de 22 a 25 de Junho de 1956)* (vol. II, Lisboa, Junta de Acção Social, 1963, 233-239); sobre algúns ditos e crenzas acerca dos animais, nas *Actas do Congreso Internacional de Etnografía promovido pela Câmara Municipal de Santo Tirso (de 10 a 18 de Julbo de 1963)* (vol. III, Lisboa, Junta de Investigações do Ultramar, 1965, p. 231-253); sobre a influencia da emigración ó Brasil en terras de Galicia, no *V Colóquio Internacional de Estudos Luso-Brasileiros. Coimbra - 1963. Actas* (vol. I, Coimbra, 1965, 333-341); sobre xeografía dun lugar, na *Miscelânea de Geografía de Galicia en homenaxe a Otero Pedrayo* (Santiago, Universidad, 1978, 85-101); sobre Galicia: a terra e o mar, en *Historia de Galicia* (vol. I, Madrid-Barcelona, CUPSA Editorial-Editorial Planeta, 1980, 5-30); sobre a Universi-

dade no século XIX, en Manuel C. Díaz y Díaz (coord.), *La Universidad de Santiago* (Santiago, Universidade, 1980, 57-65); sobre os costumes populares galegos na literatura de Rosalía, en *Cursos superiores de Verano en Galicia. Del 22 de julio al 30 de agosto de 1985, Monasterio de Poio, Pontevedra* (A Coruña, Fundación Alfredo Brañas, 1986, 31-52); sobre o proceso histórico de España e Galicia no período de elaboración do Estatuto do 36, en *Cursos Superiores de Verano en Galicia. Del 28 de julio al 22 de agosto de 1986, Monasterio de Poio, Pontevedra* (Santiago, Consellería da Presidencia [Fundación Alfredo Brañas], 1987, 343-353); sobre o teatro en Santiago en *Teatro Principal* (Santiago, Concello, 1988, 21-46); un estudio antropolóxico da poboación galega, en *Enciclopedia Temática de Galicia. Vol. 4, Antropología* (3ª edición revisada y mejorada, Barcelona, Nauta, 1988, 13-82); sobre Castelao e o Seminario de Estudos Galegos, en Justo G. Beramendi e Ramón Villares (eds.), *Actas do Congreso Castelao (Santiago de Compostela, 24-29 novembro 1986)* (vol. I, Santiago, Universidade-Xunta de Galicia-Fundación Castelao, 1989, 43-48); unhas notas antropolóxicas sobre sinodais de Tui, en *Actas del Iº Congreso Internacional "Gallaecia" / Gallaecia. Actas do Iº Congreso. A Guarda - Novembro 1988* (Pontevedra, Diputación Provincial, 1989 [1990], 195-201); sobre Couceiro Freijomil como historiador, en *Homenaje al polígrafo eumés don Antonio Couceiro Freijomil en el primer centenario de su nacimiento, 1888-1988* (A Coruña, Deputación Provincial, 1990, 125-128); sobre paisaxe e historia nas conversas de Otero Pedrayo, en *Ramón Otero Pedrayo. A súa vida e a súa obra. Homaxe da Galicia Universal* (Caracas, 1958, 15-17); notas dun lector de Otero Pedrayo, en X. M. González Reboredo e X. A. Fernández de Rota (coord.), *Actas. Simposio Internacional de Antropología. Identidade e territorio. Centenario de Otero Pedrayo (Santiago de Compostela, 10-11-12 de novembro de 1988)* (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1990, 237-244); sobre o cambio familiar, nas *Actas do 1º Congreso Internacional da Cultura Galega* (Santiago, Xunta de Galicia, 1992, 309-312); sobre o pasado, presente e futuro do castiñeiro, en *Especies frondosas en la repoblación de Galicia* (Lugo, Diputación Provincial, 1992, 101-108); sobre Fernández del Riego, en *Rolda de amigos derredor de Francisco Fernán-*

dez del Riego (Sada - A Coruña, Edición do Castro, 1993, 57-59); sobre Bouza-Brey, nas *Actas do Simposio de Antropoloxía*. "In memoriam Fermín Bouza-Brey". Santiago de Compostela, 10, 11 e 12 de setembro de 1992 (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1994, 15-23), simposio do que foi Presidente da Comisión Organizadora; nota introductoria e lembranza de Xaquín Lorenzo Fernández, en A. Fraguas e X. A. Fidalgo Santamariña (coord.), en *Tecnoloxía tradicional. Dimensión patrimonial. Valoración antropolóxica*, Ourense, 13 ó 15 de outubro de 1994 [*Actas do Simposio Internacional in Memoriam Xaquín Lorenzo*] (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1994, 9-11, 13-19); do cancionero á mesa posta, en *Ciencia y humanismo en la alimentación* (Ourense, Caixa Ourense, 1995, 80-100); sobre o cancionero popular nas Rías Baixas, en *Curso de conferencias. Las Rías Bajas y el Arco Atlántico, noviembre, 1995* (Pontevedra, Caixa de Pontevedra, 1995, 137-157); sobre as lendas e tradicións do Camiño de Santiago, no *Congreso de Reales Sociedades Económicas de Amigos del País*. Santiago de Compostela, 26, 27 y 28 septiembre 1993 ([Santiago, Real Sociedad Económica de Amigos del País], 1995, pp. 197-202); sobre lendas e tradicións na peregrinaxe a Santiago e as romarías de Galicia, en *Romarias e Peregrinacións. Simposio de Antropoloxía*. Santiago de Compostela. Outubro de 1993 (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1995, 7-15), que o organizou e coordinou con X. A. Fidalgo Santamariña e X. M. González Reboredo; sobre a mitoloxía da auga, en *As Augas de Galicia* (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1996, 9-40); sobre Ferro Couselo, en *Xesús Ferro Couselo: lembranzas, actividade, inqedanzas* (Ourense, *Boletín Avriense*. Anexo 21, 1996, 55-58); sobre Reimóndez Portela, en X. A. Fernández Castro (coord.), *Manuel Reimóndez Portela na lembranza* (Sada - A Coruña, Edición do Castro, 1996, 83-87); sobre peixeiros, peixe e peixeiras, en *Curso de conferencias. La pesca en Galicia. Presente y futuro. Noviembre/diciembre 1995* (Pontevedra, Caixa de Pontevedra, 1996, 79-89); sobre Insuela e os nomes da parroquia, en A. Rodríguez Casal (coord.), *Humanitas. Estudios en homenaxe ó Prof. Dr. Carlos Alonso del Real* (vol. I, Santiago, Universidade, 1996, 457-459); sobre o traxe tradicional de Galicia, en *Galicia. Antropoloxía*. Vol. 25, *Mariñeiros. Creación estética* (A Coruña, Hér-

cules de Ediciones, 1997, 467-501); sobre o folclore na obra de Sarmiento, en *Actas do Congreso Internacional do tricentenario de Fr. Martín Sarmiento (1695-1995)*. O Padre Sarmiento e o seu tempo (vol. II, Santiago, Consello da Cultura Galega-Universidade, 1997, 207-217); sobre o muíño nas terras do Sur de Cotobade, en *Primeras Jornadas Nacionales sobre Molinología*. Santiago de Compostela, 22 a 25 de noviembre de 1995. Organizadas por la Fundación Juanelo Turriano en colaboración con el Seminario de Sargadelos y el Museo do Pobo Galego (Sada - A Coruña, Edición do Castro, 1997, 13-17); sobre Filgueira Valverde e sobre lenda e poesía popular nas nosas rías e no noso mar, en F. Calo Lourido (coord.), *Antropoloxía mariñeira. Actas do Simposio Internacional in Memoriam Xosé Filgueira Valverde*. Pontevedra, 10-12 de xullo, 1997 (Santiago, Consello da Cultura Galega, 1998, 13-14, 335-348), simposio do que foi Presidente de Honra.

Nos periódicos e revistas de divulgación escribiu centos de artigos, empezando por *El Pueblo Gallego* de Vigo, onde publicou o seu primeiro artigo xornalístico en 1926 sobre unha escultura de Uxío Souto. Despois publicou en *A Nosa Terra* ("O Carmelo do Cordillo" e "Unha serán na catedral", en 1929; "Traxedias do mar e da terra", en 1931), *La Noche* de Santiago, *El Progreso* de Lugo, *El Ideal Gallego* e *La Voz de Galicia* de A Coruña, *Diario de Pontevedra*, *Faro de Vigo* e *La Región* de Ourense. Nos últimos anos, ata poucos días antes de morrer, escribiu periodicamente sobre os temas máis variados, dando moitas veces información sobre os libros máis recentes, en *El Correo Gallego / O Correo Galego* e algúns destes artigos aparecen recollidos no libro *As cousas de Antonio de Insuela* (Santiago, Editorial Compostela [*El Correo Gallego / O Correo galego*], 1996).

En revistas de divulgación podemos citar artigos publicados en *Lar*, *Vida Gallega* (numerosos), *Cristal* de Pontevedra, *Gelmírez* de Santiago (nº 1, 1945-1946, 25-26), *Raigame*, *Galicia en Madrid*. *Revista de Letras y Artes Galaico-Hispánicas* (sobre Xosé Filgueira Valverde, Iano VII, nº 26, 14-17), a antropoloxía na obra de Xosé Mª Castroviejo [Iano VIII, nº 31, 1989, 16-21], e sobre a procura do galeguismo silencioso [Iano X, nº 38, 1991, 13-20], *Orense. Revista da Diputación Provincial* (sobre Vicente Risco: o viaxeiro [Iano 2, número extraordi-

nario, 17 de maio de 1981, 25-28)], *Castrelos. Revista do Museo Municipal "Quiñones de León". Vigo* (sobre Angel Ilarri un amante de Vigo e do seu mar [11, 1998, 13-14]), *Outeiro* (sobre Castelao na súa xeración [13, 1984, 19-20], Risco [14, 1984, 41-42], Losada Diéguez [15, 1984, 59-60], os *Queixumes* de Pondal [22, 1986, 59-62] e Francisca Herrera [24, 1987, 59-62]), en *Oscus. Revista*, de Madrid (sobre Galicia, terra meiga [año VIII, nº 30, 1976, 8-11]) e no *Boletín del Instituto de Estudios Vigüeses* (sobre o madrugar de don Pedro III, nº 2, 1996, 37-39) e a emoción poética ó redor de Vigo [III, nº 3, 1997, 227-230]). Tamén escribiu en *Dorna* sobre Otero Pedrayo (4, 1982, 17-21), en *23 letras para un país: O Correo Galego* sobre a festa equinoccial (Santiago, Ed. Compostela, 1998, 29-32), en *La Convivencia social en el Xacobeo 93* sobre Santiago, paradigma secular da hospitalidade (Santiago de Compostela, Consellería de Cultura, 1994, pp. 20-21). Nun folleto recolleuse o pregón que pronunciou nas Festas da Peregrina de Pontevedra en 1984 (Pontevedra, Ayuntamiento, 1984) e tamén ten colaboracións noutros folletos: en *As Marias* escribiu sobre as Marias no seu recordo (Santiago, Consorcio, 1994, 7-10); en *Padrón, Año Santo 1971: ferias y fiestas de Pascua* sobre peregrinos por Padrón (Padrón: Comisión de Ferias y Fiestas, 1971, 57-61), en *Páscoa-95* sobre as augas por Padrón (Padrón, 1995, 39-42) e en *Páscoa-Padrón 1996* sobre o nome Herbón (Padrón, 1996, 25-27). Ademais, ten uns apuntamentos sobre a vida e obra de González del Blanco, en *Roberto González del Blanco, Xunio - 1992. Casa da Parra* (Santiago, Dirección Xeral de Cultura, 1992, 5-18), e sobre o pintor Hevia, en *Segundo Hevia. Os camiños de Santiago en Iberia: acuarelas* (Santiago, Dirección Xeral de Promoción do Camiño de Santiago, 1995, 18-25). A isto debemos uni-los substanciosos e detallados artigos que publicou nos diferentes tomos da *Gran Enclopedia Gallega* do Editor Silverio Cañada, as numerosas conferencias que pronunciou e a súa participación na televisión e nas radios, cousa que vén de vello, pois xa en 1932 falou varias veces en galego en *Radio Galicia*.

Por outra banda, debemos lembrar que organizou algunhas das exposicións anuais do *Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos*, coa publicación do Catálogo correspondente, ás

vezes en colaboración con outros membros do Instituto, como as dedicadas á Condessa de Pardo Bazán no Centenario do seu nacemento (1951), á *Vieira* (1965, con Filgueira Valverde), á Cartografía de Galicia, en conmemoración dos centenarios de Domingo Fontán e Casiano de Prado (1966, fai o estudio de Fontán), ó traxe rexional galego no centenario do nacemento de Noriega Varela (1969, con Xoán Naya e Carballo Calero), a Amor Ruibal e á súa época (1969, con A. Gómez Ledo), á bibliografía de Sánchez Cantón (1971-1972, con Filgueira Valverde), ó Padre Sarmiento no segundo centenario da súa morte (1972, con Filgueira Valverde e J. L. Pensado) e ó cincuentenario da creación do Seminario de Estudios Galegos (1973, con Filgueira Valverde). Ademais, escribiu sobre o edificio do Instituto no folleto *El Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos (Instalación. Inauguración. Antecedentes. El edificio)* (Santiago, 1947, 31 pp. na separata).

Con Fraguas perdeu a cultura galega unha das figuras máis representativas dunha xeración que traballou a reo pola terra e que mantivo o ideal dunha Galicia diferencial nos anos máis difíciles da dictadura*.

* Sobre Fraguas poden consultarse Clodio González Pérez, *Antonio Fraguas Fraguas. Profesor, xeógrafo, historiador, antropólogo, Galego de ben*, Vigo, Ir Indo, 1998; Kristin B. Valentine e Eugene Valentine, "Antón Fraguas Fraguas: Expert in and Narrator of Galician Popular Culture", en B. Fernández Salgado (ed.), *Actas do IV Congreso Internacional de Estudios Galegos, Universidade de Oxford, 26-28 setembro 1994*, vol. II, Oxford, Centro de Estudios Galegos, 1997, pp. 593-601 (comunicación que presentaron ó congreso acompañada dun vídeo titulado "Antón Fraguas Fraguas: Bo Coñecedor e Narrador da Cultura Popular Galega. Expert and Narrator on Galician Popular Culture", Arizona State University, 1994); Xosé Manuel González Reboredo, "Notas dunha conversa con Antonio Fraguas", en *Revista Galega do Ensino* 17, 1997, pp. 13-34; José Filgueira Valverde, "Fraguas y Fraguas, Antonio", en *Gran Enciclopedia Gallega*, t. 14, Santiago-Gijón, Silverio Cañada, Editor, s. a., pp. 28-30; Ramón Latas, "Antón Fraguas Fraguas: Cronista Oficial de Galicia", en *Encrucillada*, nº 95, 1995, pp. 53-56, e "Fraguas Fraguas, Antonio", en Luís Alonso Girgado (ed.), *Gelmírez. Hojas de otoño a primavera. Santiago de Compostela, 1945-1946*. Edición facsímile, Santiago, Xunta de Galicia, Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, 1995, pp. 173-174.

6. NOVOS ACADÉMICOS NUMERARIOS DESDE O ANO 1981

- 1-Excmo. Sr.D. Constantino García González.
 En substitución de: Luis Iglesias Iglesias.
 Data de ingreso: 12/marzo/82.
 Título do discurso: *Reflexións sobre a lingua*.
 Resposta de: Ricardo Carballo Calero.
- 2-Excmo. Sr. D. Francisco Xavier Rio Barxa.
 En substitución de: Alvaro Cunqueiro Mora.
 Data de ingreso: 25/xuño/83.
 Título do discurso: *Interpretación xeográfica da paisaxe compostelana*.
 Resposta de: Antonio Fraguas Fraguas.
- 3-Excmo. Sr. D. Manuel González González.
 En substitución de: Eduardo Moreiras.
 Data de ingreso: 7/febreiro/92.
 Título do discurso: *Algunhas tarefas da lexicografía galega actual*.
 Resposta de: Carlos Casares Mouriño.
- 4-Excmo. Sr. D. Salvador García-Bodaño Zunzunegui.
 En substitución de: Ramón Piñeiro.
 Data de ingreso: 25/novembro/92.
 Título do discurso: *Compostela e as nosas letras ata o manifesto 'Máis Alá'*
 Resposta de: Carlos Casares Mouriño.
- 5-Excmo. Sr. D. Xesús Alonso Montero.
 En substitución de: Rafael Dieste.
 Data de ingreso: 30/outubro/93.
 Título do discurso: *'Manifestos' en verso en favor da poesía civil nos primeiros tempos da posguerra na Galicia da terra e na Galicia emigrante (1939-1962)*.
 Resposta de: Xosé Filgueira Valverde.
- 6-Excmo. Sr. D. Olga Gallego Domínguez.
 En substitución de: Francisco Vales Villamarín.
 Data de ingreso: 15/novembro/86.
 Título do discurso: *As barcas e as barcaxes da provincia de Ourense no Antigo Réxime*.
 Resposta de: Antonio Gil Merino.
- 7-Excmo. Sr. D. Xesús Ferro Ruibal.
 En substitución de: Enrique Vidal Abascal.
 Data de ingreso: 4/maio/96.
 Título do discurso: *Recuperémo-la fraseoloxía enxebre*.
 Resposta de: Carlos Casares Mouriño.
- 8-Excmo. Sr. D. Luz Pozo Garza.
 En substitución de: Xosé Trapero Pardo.
 Data de ingreso: 29/novembro/96.
 Título do discurso: *Diálogos con Rosalía*.
 Resposta de: Xesús Alonso Montero.
- 9-Excmo. Sr. D. Xosé Ramón Barreiro Fernández.
 En substitución de: Uxío Torre Enciso.
 Data de ingreso: 14/febreiro/97.
 Título do discurso: *O Liberalismo coruñés: A segunda xeración (1823-1846)*
 Resposta de: Xesús Alonso Montero.
- 10-Excmo. Sr. D. Xosé Luís Franco Grande.
 En substitución de: Leandro Carré Alvarelos.

- Data de ingreso: 3/xullo/98.
 Título do discurso: *O Antigo Réxime nunha familia do Baixo Miño*
 Resposta de: Luz Pozo Garza.
- 11-Excmo. Sr. D. Antón Santamarina Fernández.
 En substitución de: Xesús Taboada Chivite.
 Data de ingreso: 24/outubro/98.
 Título do discurso: *A linguaxe e as linguas: Ramón Piñeiro revisitado ós 30 anos do seu ingreso na Real Academia Galega.*
 Resposta de: Xesús Alonso Montero.
- 12-Excmo. Sr. D. Xaime Illa Couto.
 En substitución de: Xoaquín Freire de Andrade.
 Data de ingreso: 29/xaneiro/99.
 Título do discurso: *Economía, linguaxe e poder.*
 Resposta de: Carlos Casares Mouríño.
- 13-Excmo. Sr. D. Ramón Lorenzo.
 En substitución de: Eduardo Blanco Amor.
 Data de ingreso: 7/maio/99.
 Título do discurso: *Reflexións crítico-eruditas e sentimentais sobre a lingua.*
 Resposta de: Constantino García.
- 14-Excmo. Sr. D. Andrés Fernández-Albalat y Lois.
 En substitución de: Salustiano Portela Pazos.
 Data de ingreso: 28/maio/99.
 Título do discurso: *Significado e significante, linguaxe e arquitectura.*
 Resposta de: Carlos Casares.
- 15-Excmo. Sr. D. Francisco Fernández Rei.
 En substitución de: Xosé Filgueira Valverde.
 Data de ingreso: 25/setembro/99.
 Título do discurso: *Ramón Cabanillas, Manuel Antonio e o mar da Arousa.*
 Resposta de: Antón Santamarina Fernández.

7. DÍA DAS LETRAS GALEGAS:
 PERSOEIROS ÓS QUE A REAL ACADEMIA GALEGA
 DEDICOU O DÍA DAS LETRAS GALEGAS DESDE 1981

- D.L.G. 1981:
 Personaxe: Vicente Risco
 Lugar de celebración: Ourense
 Folleto (título/autor): *VICENTE RISCO. Escolma de textos*/Francisco Fernández del Riego
- D.L.G. 1982:
 Personaxe: Luís Amado Carballo
 Lugar de celebración: Pontevedra
 Folleto (título/autor): *LUÍS AMADO CARBALLO. Vida e obra: escolma de textos*/Xosé Mª Álvarez Blázquez
- D.L.G. 1983:
 Personaxe: Manuel Leiras Pulpeiro
 Lugar de celebración: Mondoñedo (Lugo)
 Folleto (título/autor): *MANOEL LEIRAS PULPEIRO. Vida e obra: escolma de textos*/Xosé Trapeiro Pardo

D.L.G. 1984:

Personaxe: Armando Cotarelo Valledor

Lugar de celebración: A Coruña

Folleto (título/autor): *ARMANDOCOTARELOVALLEDOR*/Xosé Filgueira Valverde

D.L.G. 1985:

Personaxe: Antón Losada Diéguez

Lugar de celebración: Moldes-Carballiño (Ourense)

Folleto (título/autor): *Antón Losada Diéguez*/Xosé Filgueira Valverde

D.L.G. 1986:

Personaxe: Aquilino Iglesia Alvariño

Lugar de celebración: Abadín (Lugo)

Folleto (título/autor): *AQUILINO IGLESIA ALVARIÑO. Vida e obra: escolma de textos*/Antonio Fraguas

D.L.G. 1987:

Personaxe: Francisca Herrera Garrido

Lugar de celebración: A Coruña

Folleto (título/autor): *FRANCISCA HERRERA GARRIDO. Vida e obra: escolma de textos*/Carlos Casares

D.L.G. 1988:

Personaxe: Ramón Otero Pedrayo

Lugar de celebración: Ourense

Folleto (autor/título): *RAMÓN OTERO PEDRAYO. Vida e obra: Escolma de textos*/Carlos Casares

D.L.G. 1989:

Personaxe: Celso Emilio Ferreiro

Lugar de celebración: Celanova (Ourense)

Folleto (autor/título): *Celso Emilio Ferreiro*/Antonio Fraguas

D.L.G. 1990:

Personaxe: Luís Pimentel

Lugar de celebración: Lugo

Folleto (autor/título): *Luis Pimentel*/Ramón Piñeiro

D.L.G. 1991:

Personaxe: Álvaro Cunqueiro Mora

Lugar de celebración: Mondoñedo (Lugo)

Folleto (autor/título): *Álvaro Cunqueiro*/Xosé Filgueira Valverde

D.L.G. 1992:

Personaxe: Fermín Bouza Brey

Lugar de celebración: Cortegada (Ourense)

Folleto (autor/título): *Fermín Bouza-Brey*/Carlos Casares

D.L.G. 1993:

Personaxe: Eduardo Blanco Amor

Lugar de celebración: Ourense

Folleto (autor/título): *EDUARDO BLANCO AMOR: Escolma de textos*/Francisco Fernández del Riego

D.L.G. 1994:

Personaxe: Luís Seoane

Lugar de celebración: A Coruña

Folleto (autor/título): *LUIS SEOANE. Vida e obra literaria*/Marino Dónega

D.L.G. 1995:

Personaxe: Rafael Dieste

Lugar de celebración: Rianxo (A Coruña)

Folleto (autor/título): *RAFAEL DIESTE. Vida e obra en lingua galega*/Salvador García-Bodaño

D.L.G. 1996:

Personaxe: Xesús Ferro Couselo

Lugar de celebración: Valga (Pontevedra)

Folleto (autor/título): *XESÚS FERRO COUSELO. Vida e obra*/Olga Gallego Domínguez

D.L.G. 1997:

Personaxe: Anxel Fole

Lugar de celebración: Lugo

Folleto (autor/título): *ÁNXEL FOLE. Escolma de textos*/Carlos Casares

D.L.G. 1998:

Personaxe: Poetas medievais da Ría de Vigo: Martín Códax, Mendiño, Xohán de Cangas

Lugar de celebración: Illa de San Simón-Redondela (Pontevedra)

Folleto (autor/título): *Homenaxe ós tres poetas medievais da Ría de Vigo: Martín Códax, Mendiño, Xohán de Cangas*/Xesús Alonso Montero.

D.L.G. 1999:

Personaxe: Roberto Blanco Torres.

Lugar de celebración: Cuntis.

Folleto (autor/título): *Letras Galegas*/Xesús Alonso Montero.

D.L.G. 2000:

Personaxe: Manuel Martínez Murguía.

8. SECCIÓN DA REAL ACADEMIA GALEGA

SECCIÓN DE LEXICOGRAFÍA

- DATA DE CREACIÓN: 1983.

FINs: Acomete-lo estudio continuo da lingua galega, plasmando este labor na: publicación de dicionarios; elaboración dunha revista especializada (*Cadernos de Lingua*) de carácter semestral; establecemento dunhas normas idiomáticas, xunto co ILGA, que sexan a referencia normalizadora da nosa lingua; algunhas publicacións especializadas, etc. En definitiva, a súa misión é poñer as bases para a normalización do galego, tarefa indispensable cara ó futuro da nosa cultura.

- DIRECCIÓN DA SECCIÓN:

De 1983 ata 1997: D. Constantino García.

De 1997 á actualidade: D. Manuel González.

- FINANCIAMENTO:

Está financiada pola Xunta de Galicia - Consellería de Educación.

- TRABALLOS DESENVOLTOS:

—NORMAS ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS DO IDIOMA GALEGO (1983).

—DICCIONARIO DA LINGUA GALEGA (1990).

—CADERNOS DE LINGUA (Publicación periódica semestral, 1990. Nº1-19).

—CADERNOS DE LINGUA (Anexos 1-3; 1990, 1995 e 1996).

—LÉXICO DA ADMINISTRACIÓN CASTELÁN-GALEGO (1991).

—CONTRIBUCIÓN Ó LEXICO DE ÁLVARO CUNQUEIRO (1991).

—PEQUENO DICCIONARIO DA LINGUA GALEGA (1993).

—NORMAS ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS DO IDIOMA GALEGO (Ed. revisada, 1995).

—DICCIONARIO DA REAL ACADEMIA GALEGA (1997).

SECCIÓN DE SOCIOLINGÜÍSTICA

- DATA DE CREACIÓN:

Do 1994 ata 1996.

FINs: Elaboración e publicación dun 'Mapa Sociolingüístico de Galicia'. Esta tarefa acometeuse en 3 fases, coincidindo coa publicación de cada un dos 3 tomos que constitúen o 'Mapa': *LINGUA INICIAL E COMPETENCIA LINGÜÍSTICA EN GALICIA*, *USOS LINGÜÍSTICOS* e *APITITUDES LINGÜÍSTICAS EN GALICIA*.

- DIRECCIÓN DA SECCIÓN:
D. Manuel González.
- FINANCIAMENTO:
Financiouna a Xunta de Galicia – Consellería de Educación.
- TRABALLOS DESENVOLTOS:
—LINGUA INICIAL E COMPETENCIA LINGÜÍSTICA EN GALICIA (1994): T.I do Mapa Sociolingüístico de Galicia.
—USOS LINGÜÍSTICOS EN GALICIA (1995): T.II do Mapa Sociolingüístico de Galicia.
—ACTITUDES LINGÜÍSTICAS EN GALICIA (1996): T.III do Mapa Sociolingüístico de Galicia.

SECCIÓN DE HISTORIA

- DATA DE CREACIÓN:
Ano 1998
- DIRECCIÓN DA SECCIÓN:
Xosé Ramón Barreiro Fernández.
- FINANCIAMENTO:
Convenio de colaboración co Parlamento de Galicia.
- TRABALLOS DESENVOLTOS:
A REPRESENTACIÓN PARLAMENTARIA DE GALICIA (1810-2000). BIOGRAFÍA DOS PARLAMENTARIOS DE GALICIA (en proceso de elaboración).

BIBLIOTECA

- DATA DE CREACIÓN:
Ano 1906.
- DIRECCIÓN:
Ata 1993 D. Juan Naya Pérez.
De 1993 ata hoxe D. Antonio Gil Merino.
- FINANCIAMENTO:
A partir de 1991 a Xunta de Galicia financia a modernización da catalogación e informatización dos seus fondos.
- TRABALLOS DESENVOLTOS:
Mantemento, catalogación e informatización dos fondos bibliográficos. Facilita-lo uso da Biblioteca ós usuarios.

ARQUIVO

- DATA DE CREACIÓN:
Ano 1906.
- DIRECCIÓN:
Ata 1993 D. Juan Naya Pérez.
De 1993 ata hoxe D. Antonio Gil Merino.
- TRABALLOS DESENVOLTOS:
Catalogación e ordenación do arquivo fotográfico, remodelación e reubicación dos seus fondos.

9. CONVENIOS ASINADOS POLA REAL ACADEMIA GALEGA DESDE 1981

A Real Academia Galega asinou ó longo dos últimos anos os seguintes convenios de colaboración con distintas institucións, co fin de garanti-la súa actividade:

- CREACIÓN DO SEMINARIO DE LEXICOGRAFÍA:
CONSELLERÍA DE CULTURA E DEPORTES: asinado en maio de 1988. Vixente na actualidade.
- CREACIÓN DO SEMINARIO DE SOCIOLINGÜÍSTICA:
CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN: asinado en xullo de 1990. Non vixente.

- ORDENACIÓN, CATALOGACIÓN E INFORMATIZACIÓN DOS FONDOS BIBLIOGRÁFICOS.
CONSELLERÍA DE CULTURA: asinado en abril de 1991 e vixente na actualidade.
- AXUDA Ó DESENVOLVEMENTO DAS ACTIVIDADES PROPIAS DA REAL ACADEMIA GALEGA.
CONSELLERÍA DE CULTURA: asinado en xullo de 1996. Vixente no ano 1996.
- CONFECCIÓN DO BOLETÍN DA REAL ACADEMIA GALEGA.
FUNDACIÓN RODRÍGUEZ IGLESIAS E HÉRCULES DE EDICIONES S.A.: asinado en maio de 1998. Vixente na actualidade.
- NOVA EDICIÓN DO DICCIONARIO DA REAL ACADEMIA GALEGA:
CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN: asinado en 1998. Vixente na actualidade (ata o 2000).
- CONSTITUCIÓN DUN EQUIPO DE TRABALLO SOCIOLINGÜÍSTICO:
CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN: asinado en 1998. Vixente (ata o 2000).
- ELABORACIÓN DA OBRA *AREPRESENTACIÓN PARLAMENTARIAL DE GALICIA (1810-2000), BIOGRAFÍADOS PARLAMENTARIOS*.
PARLAMENTO DE GALICIA: asinado en maio de 1998. Vixente por 3 anos.
- RESTAURACIÓN DO PATRIMONIO DO MUSEO EMILIA PARDO BAZÁN E O SEU RECINTO.
DEPUTACIÓN PROVINCIAL DA CORUÑA: asinado en novembro de 1998. Rematada a súa vixencia no ano 2000.
- ELABORACIÓN DE DOUS VOLUMES SOBRE MANUEL MURGUÍA:
FUNDACIÓN CAIXA GALICIA.

10. INSTITUCIÓNS CON REPRESENTACIÓN DA REAL ACADEMIA GALEGA

- CONSELLO DA CULTURA GALEGA.
- PATRONATO DA BIBLIOTECA NACIONAL.
- PATRONATO DA FUNDACIÓN 'ROSALÍA DE CASTRO'.
- PATRONATO DA FUNDACIÓN 'SEOANE'.
- PATRONATO DA BIBLIOTECA DO REAL CONSULADO.
- PATRONATO DO MUSEO DO POBO GALEGO.
- PATRONATO DA FUNDACIÓN 'CASTELAO'.

11. INSTITUCIÓNS COAS QUE COLABORA A REAL ACADEMIA GALEGA

- INSTITUTO DA LINGUA GALEGA.
- CENTRO DE ESTUDIOS 'RAMÓN PIÑEIRO'.
- FUNDACIÓN 'PEDRO BARRIÉ DE LA MAZA'.
- 'HÉRCULES DE EDICIONES', S. A.
- UNIVERSIDADE DA CORUÑA.
- UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA.
- CONSELLO DA CULTURA GALEGA.

12. CREACIÓN DO PREMIO P. SARMIENTO DE MICROTAPONIMIA

BASES

Galicia ten unha farturenta riqueza onomástica, cifrada en varios millóns de microtopónimos (nomes de montes, vales, leiras, fontes, agros, puntas, cabos, etc.), que non ten comparanza en España, como consecuencia da dispersión da poboación e do minifundio. Cada topónimo fornece informacións non só sobre a realidade actual, senón sobre a pasada: cultivos, flora, fauna, construcións que alí houbo en tempos e xa non hai, acontecementos que alí tiveron lugar e dos que só queda como vestixio un microtopónimo. Todo este caudal documental, que está escrito na memoria dos habitantes das case 3.800 parroquias de Galicia, corre hoxe perigo de desaparición como consecuencia da crise da agricultura, que deixa campos ermos, ós que os propios donos lles van esquecendo o nome, e tamén como consecuencia da Concentración Parcelaria e outras obras públicas.

A iso debémolle suma-los 1.195 kms. de costa, todos eles inzados de toponimia sen recoller.

A Real Academia Galega, seguindo o exemplo do ilustre bieito Frei Martín Sarmiento, que tanto traballou por recolle-lo noso léxico, crea o *I Premio P. Sarmiento de Investigación da Microtoponimia de Galicia*, coa idea de poñer en marcha a colaboración de tódolos galegos na recuperación da enorme riqueza cultural que representan os topónimos menores de Galicia, coas seguintes bases.

1. O primeiro premio será de 1.000.000 pts. e maila edición do traballo entre as publicacións da Academia.
2. Haberá un segundo premio de 500.000 pts., que poderá saír publicado se o Xurado así o recomendar.
3. Poderanse presentar persoas ou grupos de persoas, grupos de estudantes dirixidos por un ou varios profesores, Asociacións Culturais, etc.
4. Os participantes deberán presenta-los seguintes datos:
 - 4.1.1. Unha relación de tódolos microtopónimos dun Concello de Galicia, ordenados alfabeticamente e coas seguintes informacións: topónimo (con indicacións gramaticais), descrición topográfica (*costa, val, leira, casa, fonte, camiño, monte, regueiro ou outro accidente xeográfico*) e agronómica (cultivo ou inexistencia del), significado e explicacións complementarias que permitan comprendelo mellor (tradicións vencelladas a ese lugar, etimoloxías populares, etc.)
 - 4.1.2. Formarán parte do elenco de topónimos as denominacións populares das casas sempre que teñan un nome específico (*Casa da Naveira, Casa de Lopo*), con indicación de se ese antropónimo corresponde ou non ós dos actuais usuarios da casa.
 - 4.2. No caso de que a información que os investigadores reciban dos informantes sexa composta, coma tal: *O Prado do Freixo de Fález*, onde primeiro se indica a natureza ou dedicación do terreo (*prado*), despois o topónimo (*O Freixo*), e despois o propietario (*Fález*), deberán alfabeticarse polo topónimo e, noutro elenco á parte, figurará alfabeticada polo nome do posesor (como se di na base 4.4.)
 - 4.3. O número de microtopónimos non debe ser inferior a mil. Se algún Concello moi pequeno non der esa cifra, os mil topónimos deberán acadarse incluíndo a recolleita exhaustiva dalgunha parroquia dun Concello estremeiro, sempre e cando se acredite documentalmente que esoutra parroquia, ou parroquias, quedan exhaustivamente estudadas. Se un Concello superar con moito esa cifra, deberá redondearse pero sempre de forma que queden recollidas e estudadas parroquias completas e se indique cales outras quedan sen estudar.
 - 4.4. Ademais do esencial do traballo no que figura o topónimo definido e comentado, conforme ó dito nas bases 4.1., 4.2. e 4.3., deberanse presentar tres índices dos microtopónimos:
 - 4.4.1 índice no que figuren agrupados por parroquias;
 - 4.4.2 índice, no que figuren agrupados tematicamente nalgunha destas oito categorías: edificios e outras construcións (*cruceiro, pozo*, etc.), fauna, flora, laboreo, hidronimia, oronimia, antroponimia e outros;
 - 4.4.3 índice, no que figuren agrupados polos nomes dos posesores (aqueles que teñan esa indicación).
 - 4.5. Cada topónimo deberá elencarse coa forma dialectal que hoxe se usa e, a ser posible, cunha transcripción fonética. Non se deberá, polo tanto, normativizar topónimo ningún, aínda que o resto do traballo debe realizarse en galego conforme ás Normas vixentes, aprobadas por esta Academia.
 - 4.6. Valorarase a inclusión do soporte gráfico que mellor axuden á doada localización dos topónimos (mapas e croquis do concello, das parroquias e dos lugares ós que corresponden os microtopónimos)
 - 4.7. Nos Concellos costeiros non só se deben recoller tódolos microtopónimos dos accidentes costeiros, senón tamén tódolos topónimos que a actividade pesqueira creou no mar, mesmo a varias millas da costa, ata onde os haxa.
 - 4.8. Unha Certificación do Concello ou do Director do Centro Escolar, que acredite que o estudio contén de forma auténtica e exhaustiva toda a microtoponimia do Concello.
 - 4.9. Valorarase a aportación de fotocopias dos edictos de pasadas expropiacións para obras públicas -como encoros, novas liñas eléctricas, estradas, autoestradas ou concentración parcelaria - nos que se elenca-

ban as fincas a expropiar e se indicaba a extensión e mailo propietario: nese caso será necesario comprobar e sinala-los erros que eses elencos poidan conter.

5. Valorarase a aportación de documentos de certa antigüidade (ou as súas transcripcións) nos que figuren os microtopónimos estudados ben co nome actual, ben con formas lingüísticas anteriores, que permitan albiscar unha etimoloxía. Pero non é obxecto deste Concurso o estudio etimolóxico dos topónimos.
6. Os traballos deben de vir impresos e en disquete para a súa eventual publicación. Deberán, ademais, achegar tamén en disquete a totalidade dos datos nun programa coma DbaseV, Access ou similar, compatible con Windows.
 - 6.1. A estrutura desa base de datos, de conformidade cos bases 4.1.1 e 4.4, debe se-la seguinte: Topónimo. Antropónimo (4.2; 4.4.3). Topografía (4.1.1). Agronomía (4.1.1; 4.7). Tipo (4.4.2). Gramática. Significado. Explicacións complementarias. Lugar. Parroquia.Concello.
7. A documentación debe vir asinada por un lema. Nun sobre cerrado, que por fóra debe te-lo mesmo lema da sinatura, deben facerse constar: nome, apelidos, DNI, enderezo e teléfono do autor ou director do traballo e, no seu caso, nome, apelidos e DNI dos membros do equipo.
8. Tódolos traballos presentados ingresarán no fondo documental da Real Academia Galega, que poderá suxerir-lles ós autores melloras que permitan publicalos e que poderá incorporalos á súa base de datos toponímica.
9. O pleno da Real Academia Galega designará os cinco Académicos Numerarios que formarán o Xurado, que queda facultado para resolve-los casos non previstos nestas bases e para deixar algún premio deserto se ningún dos traballos presentados for merecente dalgún dos premios. O fallo do Xurado será inapelable.
10. Os participantes deberán presenta-los seus traballos na sé desta Real Academia (Rúa Tabernas 11. 15001 A CORUÑA) antes das doce horas do 30 de xuño do ano 2000. A Real Academia Galega fará pública a súa decisión o día 30 de setembro seguinte entregando os premios no seu Salón de Actos.
11. A participación neste Premio implica a aceptación de tódalas súas bases, a autorización a esta Academia tanto para a eventual publicación dos datos coma para ofrecelos na súa biblioteca á investigación da comunidade científica e, no caso de aceptar un Premio, a cesión dos dereitos de autor para a súa edición en calquera soporte.

A Coruña 30 de setembro de 1999.

13. DOAZÓNS RECIBIDAS POLA REAL ACADEMIA GALEGA

- Cadro de Luis Seoane *Sol negro y campesinas*. Doazón de Dna. Maruxa Seoane (viuva Seoane). (1980).
- Biblioteca de Luis Seoane. Doazón de Dna. Maruxa Seoane (viuva de Seoane). (1980).
- *Retrato de D. Eladio Rodríguez González*, doado por Dna. Adela Rodríguez Yordi, (1980).
- Libros, documentos, cadros, etc. de D. Andrés Martínez Salazar. Doados polo seu neto D. Andrés Martínez-Morás y Soria, (1982).
- Herencia de Gabino Díaz Herrera: cadros e libros, (1983).
- Propiedade literaria de D. Francisco Tettamancy y Gastón. Doada polos seus netos, (1983).
- Obxectos e libros de Roberto Novoa Santos doados pola súa filla Dna. Olga Novoa Santos. (1983)
- Herencia de D. Enrique Chao Espiña: biblioteca, (1990).
- Biblioteca de D. Francisco J. Martínez Santiso. Doada por D. Luis Veiga Cadaveira, (1995).
- Cartas autógrafas de Dna. Emilia Pardo Bazán a D. Luis Vidart. Doazón de Dna. Maurice John Hemingway por disposición testamentaria, (1995).
- Herencia do Sr. Fraga García: cadros e libros, (1999).
- Cartas manuscritas de Otero Pedrayo e José María Castroviejo. Doadas por Dna. Mercedes Fernández Sandozni (2000).

14. PUBLICACIÓNS DA REAL ACADEMIA GALEGA

—DICCIONARIOS:

- DICCIONARIO DA LINGUA GALEGA.-Real Academia Galega: A Coruña, 1990.
- PEQUENO DICCIONARIO DA LINGUA GALEGA.-Real Academia Galega: A Coruña, 1993.
- DICCIONARIO DA REAL ACADEMIA GALEGA.-Real Academia Galega: A Coruña, 1997.

–MONOGRAFÍAS:

- NORMAS ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS DO IDIOMA GALEGO.- Real Academia Galega-Instituto da Lingua Galega: Vigo, 1982.
- LÉXICO DA ADMINISTRACIÓN CASTELÁN-GALEGO.-Real Academia Galega: A Coruña, 1991.
- CONTRIBUCIÓN Ó LÉXICO DE ÁLVARO CUNQUEIRO.-Real Academia Galega : A Coruña, 1991.
- NORMAS ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS DO IDIOMA GALEGO.-(12ª ed. revisada).-Real Academia Galega-Instituto da Lingua Galega: Vigo, 1995.
- LINGUA INICIAL E COMPETENCIA LINGÜÍSTICA EN GALICIA.-Real Academia Galega : A Coruña, 1994. (Mapa Sociolingüístico de Galicia, T.I).
- USOS LINGÜÍSTICOS EN GALICIA.-Real Academia Galega : A Coruña, 1995. (Mapa Sociolingüístico de Galicia, T.II).
- ACTITUDES LINGÜÍSTICAS EN GALICIA.-Real Academia Galega: A Coruña, 1996. (Mapa Sociolingüístico de Galicia, T.III).
- PRESENCIA DE CASTELAO NA ACADEMIA: TEXTOS INÉDITOS E OUTRAS PÁXINAS.-Real Academia Galega: A Coruña, 1999.
- PROSAS RECUPERADAS: O PERIODISMO DE MANUEL MURGUÍA. ANTOLOXÍA BÁSICA, 1853-1923 / José Antonio Durán.-Real Academia Galega e Fundación Caixa Galicia: Madrid, 1998.
- A LOITA POLA VIDA (1833-1923): CONFLICTOS E TENRURAS DE MANUEL MURGUÍA / José Antonio Durán.-Real Academia Galega e Fundación Caixa Galicia: Madrid, 1999.

–DISCURSOS:

- “MANIFESTOS” EN VERSO EN FAVOR DA POESÍA CIVIL NOS PRIMEIROS TEMPOS DA POSGUERRA NA GALICIA... Discurso lido... da súa recepción, por D. Xesús Alonso Montero e contestación... D. Xosé F. Filgueira Valverde.- Real Academia Galega : A Coruña, 1993.
- NOVA APROXIMACIÓN A UNHA FILOSOFÍA DA SAUDADE. Discurso lido na recepción pública... D. Andrés Torres Queiruga e resposta D. Ramón Piñeiro López.- Vigo, 1981.
- CADAQUÉN FALA COMA QUE É: REFLEXIÓNS VERBO DA FRASEOLOXÍA ENXE BRE. Discurso lido... por D. Xesús Ferro Ruibal e resposta de D. Carlos Casares.- A Coruña, 1996.
- O LIBERALISMO CORUÑÉS: A SEGUNDA XERACIÓN (1823-1846). Discurso lido... por D. Xosé Ramón Barreiro Fernández e resposta de D. Xesús Alonso Montero.-A Coruña, 1997.
- DIÁLOGOS CON ROSALÍA. Discurso lido... por Dona Luz Pozo Garza e resposta de D. Xesús Alonso Montero.-A Coruña, 1996.
- A LINGUAXE E AS LINGUAS. RAMÓN PIÑEIRO REVISITADO ÓS 30 ANOS DO SEU INGRESO NA REAL ACADEMIA GALEGA. Discurso lido... polo Ilmo. Sr. D. Antón Santamarina Fernández e resposta do Ilmo. Sr. D. Xesús Alonso Montero.- A Coruña, 1998.
- REFLEXIÓNS CRÍTICO-ERUDITAS E SENTIMENTAIS SOBRE A LINGUA GALEGA. Discurso lido... polo Ilmo. Sr. D. Ramón Lorenzo e resposta do Ilmo. Sr. D. Constantino García.- A Coruña, 1999.
- RAMÓN CABANILLAS, MANUEL ANTONIO E O MAR DA AROUSA. DÚAS SINGRADURAS NA CONSTRUCCIÓN DUN IDIOMA PARA UNHA PATRIA. Discurso lido... polo Ilmo. Sr. D. Francisco Fernández Rei e resposta do Ilmo. Sr. D. Antón Santamarina Fernández.-A Coruña, 1999.

–OPÚSCULOS:

- VICENTE RISCO. ESCOLMA DE TEXTOS / Francisco Fernández del Riego.-Real Academia Galega: A Coruña, 1981.
- LUÍS AMADO CARBALLO. VIDA E OBRA: ESCOLMA DE TEXTOS / Xosé Mª Álvarez Blázquez.-Real Academia Galega: A Coruña, 1982.
- MANOEL LEIRAS PULPEIRO. VIDA E OBRA: ESCOLMA DE TEXTOS / Xosé Trapero Pardo.-Real Academia Galega: A Coruña, 1983.
- ARMANDO COTARELO VALLEDOR / Xosé Filgueira Valverde.-Real Academia Galega: A Coruña, 1984.
- ANTÓN LOSADA DIÉGUEZ / Xosé Filgueira Valverde.-Real Academia Galega: A Coruña, 1985.

- AQUILINO IGLESIAS ALVARIÑO. VIDA E OBRA: ESCOLMA DE TEXTOS / Antonio Fraguas Fraguas.- Real Academia Galega: A Coruña, 1986.
 - FRANCISCA HERRERA GARRIDO. VIDA E OBRA: ESCOLMA DE TEXTOS / Carlos Casares.-Real Academia Galega.-A Coruña: 1987.
 - RAMÓN OTERO PEDRAYO. VIDA E OBRA: ESCOLMA DE TEXTOS / Carlos Casares.-Real Academia Galega.-A Coruña: 1988.
 - CELSO EMILIO FERREIRO / Antonio Fraguas Fraguas.-Real Academia Galega: A Coruña, 1989.
 - LUIS PIMENTEL / Ramón Piñeiro.-Real Academia Galega: A Coruña, 1990.
 - ÁLVARO CUNQUEIRO / Xosé Filgueira Valverde.-Real Academia Galega: A Coruña, 1991.
 - FERMÍN BOUZA-BREY / Carlos Casares.-Real Academia Galega: A Coruña, 1992.
 - EDUARDO BLANCO AMOR / Carlos Casares.-Real Academia Galega: A Coruña, 1993.
 - LUIS SEOANE. VIDA E OBRA LITERARIA / Marino Dónega Rozas.-Real Academia Galega : A Coruña, 1994.
 - RAFAEL DIESTE. VIDA E OBRA EN LINGUA GALEGA / Salvador García-Bodaño.- Real Academia Galega : A Coruña, 1995.
 - XESÚS FERRO: VIDA E OBRA / Olga Gallego Domínguez.- Real Academia Galega : A Coruña, 1996.
 - ÁNXEL FOLE: ESCOLMA DE TEXTOS / Carlos Casares.- Real Academia Galega: A Coruña, 1997.
 - HOMENAXE ÓS TRES POETAS MEDIEVAIS DA RÍA DE VIGO: MARTÍN CODAX, MENDIÑO, JOHÁN DE CANGAS / Xesús Alonso Montero.- Real Academia Galega: A Coruña, 1998.
 - ROBERTO BLANCO TORRES. LETRAS GALEGAS / Xesús Alonso Montero.- Real Academia Galega: A Coruña, 1999.
- REVISTA:
- CADERNOS DE LINGUA (Publicación periódica semestral, 1990-). [Último nº19 / 2º semestre 99].
 - CADERNOS DE LINGUA (Anexo 1).-Real Academia Galega : A Coruña, 1990.
 - CADERNOS DE LINGUA (Anexo 2).-Real Academia Galega : A Coruña, 1995.
 - CADERNOS DE LINGUA (Anexo 3).-Real Academia Galega: A Coruña, 1996.